CAPITULUM 68

Discipulus: Postquam de papa super crimine heresis mendaciter diffamato plura quesivi, et quedam interserui de papa effecto heretico, volo nunc de papa vere heretico indagare. In primis autem, exoro ut disseras an papa, si efficiatur hereticus, ipso facto sit omni auctoritate et ecclesiastica dignitate nudatus.

Magister: De hoc videntur esse diverse sentencie. Una est quod papa, si efficiatur hereticus, sive manifestus sive occultus, ipso facto est papatu privatus. Alia est quod non est papatu privatus quamdiu ab ecclesia tolleratur.

Discipulus: Quo iure dicunt papam esse papatu privatum si hereticam incurrerit pravitatem.

Magister: Dicunt quod iure divino est privatus.

Discipulus: Quomodo possunt hoc dicere, cum in tota Scriptura Divina de papa heretico nulla mencio penitus habeatur.

Magister: Respondent quod, licet in Scriptura Divina non fiat de papa heretico mencio specialis et vocalis, plura tamen universalia in Scriptura Sacra reperiuntur, que possunt ad papam hereticum applicari. Ex quibus (et ista vel consimili: 'papa est hereticus') concluditur evidenter quod papa hereticus non est verus papa, et per consequens quod est papatu privatus.

Discipulus: Hoc scire desidero, scilicet, quomodo ex contentis in Scriptura Divina probare nituntur quod papa, si efficiatur hereticus, non est verus papa.

Magister: Hoc per plures raciones probare conantur, quarum prima est hec. Verus papa, quantumcunque sceleratus et impius, a catholicis est sequendus, quia, licet eius opera imitanda non sunt, eius tamen doctrina est servanda, Ipsa Veritate testante, que Matthei 23 ait: "super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei, omnia ergo quecunque dixerint vobis servate et facite, secundum opera

---

1 68] 66 Ly Vg 67 Di **3** et] eciam Na An Fi Vc We Vd Di | effecto] facto Vd | volo] vero Vd | nunc] plura *added* Vd **4** exoro ut] exordiis Ly Vg **5** ecclesiastica] activa We **7** manifestus] malus An Fi Na Di **8** Alia…privatus] *omitted* Ly Vg Vd | quamdiu] quamvis Ly Vg Vd | tolleratur] tolleretur Ly **14** Respondent] respondet An | non…vocalis] nulla mencio de papa heretico specialis et vocalis inveniatur Ly **15** universalia] verba We **16** et] ex We **18** quod] *omitted* We **19** desidero] desidere An | scilicet] *omitted* Ly **20** nituntur] mituntur Bb nituntus An **23** sunt] Bb An Na: sint Ly Vg Vc We Vd sit Fi **24** cathedram] obathedram Na

---

24–26 Matthei…facere] Matthew 23:2-3

vero eorum nolite facere”. Ex quibus verbis colligitur quod sacerdotes veteris legis sequendi fuerunt quantum ad doctrinam et precepta. Ergo multo magis papa sequendus est quamdiu manet papa. Sed si papa efficiatur hereticus, nullatenus est sequendus, precipiente Christo qui, ut habetur Luce 21, ait: “multi enim venient in nomine meo dicentes quia ‘ego sum’, et tempus appropinquavit, nolite ergo ire post illos”. Ex quibus verbis colligitur quod, qui venerit in nomine Christi, et tamen est adversarius Christi, non est eundum post eum. Sed quicumque dicit se esse vicarium Christi, venit in nomine Christi, et, si errat contra fidem, est adversarius Christi. Ergo non est eundum post illum, nec est aliquo modo sequendus, et per consequens non est verus vicarius Christi, quia verus vicarius Christi est sequendus, et ita papa, quam cito fit hereticus, sentencia Christi est papatu privatus.

Discipulus: Ista racio tripliciter videtur deficere. Primo, quia male intelliguntur verba Christi cum dicit “multi enim venient in nomine meo dicentes ‘ego sum’”. Non enim loquitur Christus de illis qui venturi erant in nomine Christi, asserturos se esse vicarios Christi, quales sunt summi pontifices. Sed loquitur de illis qui venturi errant in nomine Christi dicturi se habere potestatem et dignitatem ac sublimitatem Christi, et illi nullo modo sunt sequendi. Si enim aliquis papa primo catholicus postea diceret se esse Christum, et quod honor divinus esset ei impendendus, nullo modo esset eundum post ipsum.

Secundo videtur deficere racio supradicta, quia ire post papam contingit dupliciter: vel sequendo eius doctrinam, vel sequendo precepta ipsius. Quamvis ergo, si papa efficeretur hereticus, non esset eundum post ipsum sequendo eius doctrinam, quia doctrina heretica est omnimodo vitanda, esset tamen eundum post ipsum eius obediendo preceptis, et ita maneret verus papa.

---

26 vero] autem We **27** fuerunt] sunt Vd (Vdm: fuerunt) | doctrinam] doctrina Vc | multo] *omitted* We **28** papa[1]] *omitted* Ly | si] *omitted* Na | efficiatur] efficeretur Ly est Vd **29** qui] *omitted* Na | ait] *omitted* Vd **30** enim] Vulg: *omitted* Ww | quia] Vulg: *omitted* Ww | sum] Christus *added* We | appropinquavit] Vulg: appropinquabit Ww **31** venerit] venit An Fi Na Vd **33** quicumque] qui Ly Vg quecumque Na **34** nec] *omitted* Vd (nec Vdm) **35** Christi] *omitted* Bb **36** sequendus] secandus An **37** est] *omitted* Bb An Na Vc We | privatus] privatur Vc **38** tripliciter] dupliciter Di **39** enim] Vulg: *omitted* Ww | venient] veniunt Bb An Fi Na **40** sum] Christus *added* Vd | erant] *omitted* An **41** asserturos] asserentes Ly Vg assertures An **42** loquitur] Ly Vg: loquebatur Bb An Fi Na Vc We Vd Di | illis] naturalis An | venturi] veturi Fi **43** et dignitatem] *omitted* Bb | Christi] *omitted* Bb **46** ipsum] eum Vd **47** supradicta] predicta Ly Vd **48** eius] *omitted* Ly | sequendo] *omitted* Ly | eius…sequendo] *omitted* Bb | ipsius] eius Ly **49** si] *omitted* Ly | esset] *omitted* Bb **50** doctrinam quia] *omitted* Bb | doctrina] eius *added* We | est] et *added* We | omnimodo] omnino Vd

---

29–31 Luce…illos] Luke 21:8

Tercio deficit racio supradicta, quia, si ipsa concluderet, probaret aperte quod, si papa absque omni pertinacia erraret contra fidem, esset papatu privatus. Nam, qui docet falsam doctrinam, sive pertinaciter sive non pertinaciter, non est in hoc sequendus, et ita, qui veniret in nomine Christi dicens 'ego sum papa et vicarius Christi', et teneret quomodocunque doctrinam contra fidem, non esset eundum post illum, et per consequens esset papatu privatus, quod est omnino contrarium veritati.

Magister: Istas instancias tuas quidam pro re frivolas arbitrantur, putantes per ipsas demonstrative probare conclusionem intentam. Per primam enim ostendunt, ut eis videtur aperte, quod papa, si efficiatur hereticus, voce Christi est papatu privatus. Talem namque faciunt racionem. Idem iuris est de heresi minima et de maxima, quia idem iuris est in parvis et in magnis. Sic eciam deferendum est pro causa minima sicut pro maxima interiecte appellacioni. Furtum eciam ita committitur in re minima sicut in maxima. Sed si aliquis papa, effectus hereticus, diceret se esse Christum et verum Deum sicut Christus fuit verus Deus, voce Christi esset papatu privatus, cum dicit "nolite ire post illos". Illis enim verbis Christus precepit nullum esse sequendum qui diceret se Christum et Deum, et per consequens eisdem verbis papam papatu privavit, si presumeret se asserere Christum et verum Deum. Ergo, consimiliter, Christus eisdem verbis papatu privavit omnem papam qui in quamcunque, eciam minimam, heresim laberetur. Et per hoc respondent ad instanciam memoratam, dicentes quod verba Christi predicta debent intelligi tam de illis qui dicturi erant se dignitatem Christi habere, quam de omnibus hereticis asserentibus se doctrinam veram asserere.

Per secundam eciam instanciam conclusionem intentam probare nituntur, quia, si papa est sequendus, aut est sequendus quantum ad doctrinam, aut

---

52 supradicta] predicta Vd | ipsa] *omitted* Vd **54** docet] doceret Vd | est] esset Vd **56** quomodocunque] quamcunque Vg Sm quemcunque Bb **57** quod] quare Vd **60** tuas] *omitted* Vd | quidam] prompte *added* Fi | pro re] Bb An Na: pro te Vg We Ax Vd Di promte Vc *omitted* Ly Fi **61** ipsas] ipsos Na | probare] ostendere Vd **63** iuris] ius Ly Vd Di **64** minima] minime An | de] heresi *added* Na Vd | iuris] ius Ly Vg Vd | in^2] *omitted* Bb **65** est] papatu *added* We | interiecte] interdicte An | appellacioni] *omitted* We **66** ita] *omitted* Ly **67** esse] *omitted* Ly Vg **68** esset] *omitted* An **69** precepit] precipit Vg Bb Vd | se] esse *added* Vd **70** papatu] privata An | si] qui Vd **71** asserere] *omitted* Ly **72** in] *omitted* Bb | quamcunque] quantamcunque Ly quantumcunque Vg quacunque Vd **73** minimam] mo^{nam} An | heresim] heresi Vd | hoc] hec Bb | respondent] respondet An **74** dicturi] ducturi An **75** se^2] sese Ly **76** asserere] astruere Ly Vg affirmare Vd Di **77** conclusionem] *omitted* Ly eciam *added* We | intentam] intentum Ly

quantum ad precepta. Sed neutro modo papa hereticus est sequendus, ergo non est verus papa. Maior videtur aperta. Minor probatur. Quia, quod non sit sequendus quo ad doctrinam patet, quia nulla doctrina heretica est sequenda. Quod eciam non sit sequendus quantum ad precepta patet, quia unum de principalibus preceptis pape est ut subditi eius doctrinam observent. Si ergo papa hereticus non est sequendus quo ad doctrinam, nec eciam quo ad precepta est sequendus, et per hoc patet responsio ad instanciam quam adducis.

Ad terciam, respondetur quod papa non in omnibus est sequendus. Si enim male vivit, eius vita nullatenus est sequenda, et ideo, si docet aliquid absque omni pertinacia contra fidem, in hoc minime est sequendus. Papa tamen, manens papa, quantum ad illa que irrevocabiliter docet est sequendus, et ideo, si irrevocabiliter aliquid docet contra fidem, sit eo ipso non verus papa, et est papatu privatus. Si autem aliquid docet contra fidem et paratus est corrigi, non est propter hoc papatu privatus.

Discipulus: Quomodo scietur quod papa docet aliquid irrevocabiliter contra fidem, et aliquid non irrevocabiliter.

Magister: Ad hoc dicitur quod hoc iudicari debet per verba et opera eius. Quandoque enim convincendus est per verba que dicit, quandoque per opera que agit, sicut ex quarto huius potes advertere.

Discipulus: Suntne plures raciones pro assercione predicta.

Magister: Secunda racio, in Scriptura Divina fundata, est talis. Universi pseudoprophete et pseudochristi a cunctis fidelibus sunt vitandi, Ipsa Veritate testante, que, ut habetur Matthei 24, ait: “surgent enim pseudochriste et pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, eciam electi, ecce predixi vobis, si ergo dixerint vobis ‘ecce in deserto est’, nolite exire, ‘ecce in penetrabilibus’, nolite credere”. Ex quibus

---

80 probatur] sic *added* We | Quia] *omitted* Ly Vg **81** nulla] *omitted* An **82** eciam] secundo Di **83** principalibus] principalioribus Bb | observent] servent Ly Vg Vd | Si] sic Vd **84** eciam] *omitted* Bb Vc | quo[1]…sequendus] *omitted* Vd **85** quam] quo Bb An | quam adducis] secundo adductam Vd **89** manens] manet Ly | quantum] autem *added* Ly | que] contra fidem *added* Ly | docet] *omitted* Vg (*added* Vgm) non *added* Ly **90** sit] sic Ly Vg | non] est Ly Vg | sit…fidem] *omitted* Vd **92** propter hoc] *omitted* Ly Vg **93** scietur] hoc *added* Ly Vg **95** iudicari] iudicare Fi | et] per *added* Ly **96** Quandoque] quandocunque Ly Bb Fi | opera] eius *added* Vd **97** advertere] averti We adverti Vd **99** Divina] sacra Ly *omitted* Vd | Universi] universalis An Fi Na **101** que] qui Vd | Matthei] *omitted* An | enim] Vulg Ly We: *omitted* Vg Bb An Fi Na Vc **102** ut] non Bb An Na **103** dixerint] Vulg Ly Vg: dixerit Bb An Fi Na Vc We **104** penetrabilibus] penetralibus Ly penetrabibus Vd

---

97 ex…huius] 1 Dial. 4 **101–104** habetur…credere] Matthew 24:24-26

verbis datur intelligi quod pseudoprophete et pseudochristi sunt vitandi. Sed papa, si efficiatur hereticus, inter pseudoprophetas et pseudochristos est censendus. Ergo voce Christi, quam cito scitur esse talis, a cunctis catholicis est vitandus, et per consequens voce Christi est papatu privatus, quia verus papa a catholicis nullatenus est vitandus.

Tercia racio talis est. Qui est de medio fidelium auferendus, non est verus papa, cum verus papa sit a cunctis fidelibus honorandus. Sed papa hereticus, eciam si signa faceret, et prediceret aliquid, et ita eveniret, est de medio fidelium auferendus, eo quod sentencia divina lata est contra ipsum Deuteronomio 13, ubi sic legitur: “si surrexerit in medio tui prophetes aut qui sompnium vidisse se dicat et predixerit signum atque portentum et evenerit quod locutus est et dixerit tibi, ‘eamus et sequamur deos alienos’ quos ignoras, et ‘serviamus eis’, non audies verba prophete illius aut sompniatoris, quia temptat vos Dominus Deus vester”. Et infra: “propheta autem ille aut fictor sompniorum interficietur, quia locutus est ut vos averteret a Domino Deo vestro qui eduxit vos de terra Egipti et redemit de domo servitutis, ut errare te faceret de via quam precepit tibi Dominus Deus tuus, et auferes malum de medio tui”. Ex quibus verbis colligitur, quod quicumque, nullo excepto, visus fuerit a via Domini et a veritate catholica fideles avertere, est de medio fidelium auferendus. Sed papa, si est hereticus et pravitatem docuerit hereticam, a fide conatur fideles avertere, ergo est de medio fidelium auferendus, et per consequens verus papa minime est censendus.

Discipulus: Si papa doceret servire diis falsis vel colere idola, videtur quod eo ipso non esset reputandus verus papa, sed propter quamlibet heresim non videtur quod sit statim papatu privatus.

---

106 pseudochristos] pseudochristianos Vd **107** Ergo] vera *added* Ly Vg | cito] sic Ly Vg scito Bb Di **108** est] *omitted* Bb **111** a cunctis] ab omnibus We **112** faceret] fieret An Fi | prediceret] predicaret Vd (Vdm: prediceret) | aliquid] aliqua Ly | eveniret] evenirent Ly Vg **113** ipsum] fidem Di **114** medio] meo An | prophetes] Vulg: propheta Ww | aut] *omitted* Vg | qui] quis Ly | sompnium] sompnias Fi sompniis Vd **115** evenerit] Vulg Ly: venerit Vg An Fi Na Vc We Vd veniret Bb | locutus] *omitted* Ly **116** ignoras] ignoramus Vd **117** sompniatoris] sollempni[tes] Vg (corrected Vgb) **118** aut] *omitted* Vg (*added* Vgm) **120** redemit] vos *added* Ww **121** tuus] Vulg: *omitted* Ww | auferes] auferet Vg | verbis] *omitted* Bb **122** visus] nisus Vg | visus…Domini] a domo domini Vd **123** catholica] conatur *added* Vd | Sed] si *added* An **124** docuerit] docet Vc We | hereticam] hereticum An **127** doceret] docet Na docuit Vd | falsis] alienis Vd | colere] celere An **128** quamlibet] *omitted* An

---

113–118 Deuteronomio…vester] Deuteronomy 13:1-3 **118–121** Et…tui] Deuteronomy 13:5

Magister: Hic concedis quod est aliqua heresis, quam, si papa incurreret, statim ipso facto est papatu privatus voce Dei. Ergo pro omni heresi cui pertinaciter adheserit est ipso facto per divinam sentenciam papatu privatus, quia de heresi una et alia quantum ad hoc consimiliter est dicendum.

Quarta racio est hec. Antichristus non est verus Christi vicarius reputandus. Sed papa hereticus est veraciter Antichristus, teste beato Iohanne, qui, in canonica sua prima cap. quarto, ait: “omnis spiritus qui solvit Iesum ex Deo non est, et hoc est Antichristi quod audistis quoniam venit”. Ex quibus verbis datur intelligi quod, quicunque negat fidem Christi, Antichristus est censendus. Papa ergo hereticus est Antichristus, et per consequens non est verus vicarius Christi, ex quo sequitur quod est papatu privatus.

Quinta racio est hec. Ille non est verus papa cui fideles minime communicare debent, quia pape est communicandum et obediendum. Sed pape heretico fideles communicare minime debent, ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est manifesta. Minor probatur auctoritate beati Iohannis, qui, in canonica sua secunda, ait: “si quis venerit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ‘ave’ ei dixeritis, qui enim dicit illi ‘ave’ communicat operibus eius malignis”. Que verba Beda, ut legitur 24 q. 1 c. cap. *Omnis*, exponens, ait: “‘si quis venerit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ‘ave’ ei dixeritis. Qui enim dicit illi ‘ave’, communicat operibus eius malignis’. Hec Iohannes de hereticis sive schismaticis devitandis que verbis docuit eciam factis exhibuit. Narrat enim de illo auditor eius sanctissimus et martir fortissimus Policarpus, Smirneorum

---

130 incurreret] incurrerit Bb Na **131** pro] *omitted* Vd | voce…privatus] *omitted* Di
134 Antichristus] antechristus An | reputandus] *omitted* Ly Vg **135** qui] *omitted* Ly Vg | in] Ly Vg We: *omitted* Bb An Fi Na Vc Vd **136** prima] *omitted* Vg (*added* Vgb) Bb | quarto] *gap* Vg (*added* Vgb) cum *added* Vgb | ait] dicit We | Iesum] hominem dixerit *added* Vd **137** et] *omitted* Vg | hoc] Vulg: hic Ww | Antichristi] Vulg: antichristus Ww | quod] Vulg: de quo (eo Ly Vg) Ww | audistis] audivistis An Fi Na | quoniam] qui Vg iam *added* Ww **141** non est] *omitted* An
142 pape[1]] et *added* Bb Fi An Vc We Vd **144** in] *omitted* Bb An Fi Na Vc We Vd
145 secunda] Vc We: secundo Bb An Fi Na *omitted* Ly *gap* Vg | venerit] venit Bb Vd | doctrinam] suam *added* Ly Vg **146** domum] domicilium Vd domicilium vestrum Di | qui] que Na | dicit] dixerit Ly | illi] Vulg: ei Ww **147** malignis] Vulg Vc We: malis Ly Vg Bb An Fi Na Vd
148 venerit] Fb: venit Ww **149** recipere] recipe Bb | dicit] dixit Ly **150** eius] illius Ly | malignis] Vulg We: malis Fb Ly Vg Bb An Fi Na Vc Vd | Hec] hoc Vg enim *added* Ly
151 schismaticis] schismatibus Ly | que] Fb Ly Vg Bb We: qui An Fi Na Vc | eciam] Fb We: et Ly Vg Bb An Fi Na Vc **152** sanctissimus] vir *added* Ly | Smirneorum] Fb Ly: smirnorum Vg Bb An Fi Na Vc We sirenorum Vd

---

135–137 teste…venit] 1 John 4:3 **144–147** qui…malignis] 2 John 1:10-11
147–156 ut…veritatis] c.24, C.24, q.1, col. 975

antistes, quod tempore quodam, cum apud Ephesum balneas lavandi gracia fuisset ingressus, et vidisset ibi Cherinthum, coexiliret continuo, et discessit non lotus, dicens 'fugiamus hinc, ne et balnee ipse corruant, in quibus Cherinthus lavatur inimicus veritatis'". Ex quibus verbis datur intelligi quod illi qui non affert doctrinam Christi est nullatenus communicandum. Papa autem hereticus non affert doctrinam Christi, ergo ei nullatenus est communicandum, et per consequens non est verus papa.

Discipulus: Beatus Iohannes non loquitur de papa heretico, sed de aliis hereticis quibus non est communicandum.

Magister: Hec responsio impugnatur. Primo, quia beatus Iohannes inter papam non afferentem doctrinam Christi et alium non distinguit, sed dat pro regula generali quod, quicunque non attulerit doctrinam Christi, non est communicandum eidem.

Secundo, ostenditur ex racione beati Iohannis quod regula sua magis intelligenda est de papa heretico quam de aliis hereticis. Assignans enim pro racione quare hereticus est vitandus, et non est ei dicendum 'ave', ait: "qui enim dicit illi 'ave' communicat operibus eius malignis". Ex quibus verbis datur intelligi quod qui dicit 'ave' heretico communicat operibus eiusdem malignis. Sed operibus malis neque pape heretici neque aliorum hereticorum est communicandum quoquo modo, ymmo minus communicandum videtur operibus malis pape heretici quam aliorum hereticorum, eo quod propter dignitatem qua fungitur papa hereticus, magis nocere valebit fidei orthodoxe, si fautores, sequaces, et defensores habuerit, quam alii heretici, teste beato Augustino, qui, ut legitur dist. 83 cap. *Nemo*, ait: "nemo quippe in ecclesia

---

153 Ephesum] epheseum Ly | balneas] Fb: balnea Ww **154** Cherinthum] chorinthum Vg theurunthum Vd | coexiliret] Fb: exiit Ly *omitted* Vg Bb An Fi Na Vc We Vd | continuo] consilio Di | et[2]] Fb Ly: *omitted* Vg Bb An Fi Na Vc We **155** lotus] locutus Di | et] *omitted* Ly Vc | ipse] balnea ipsa Vd | Cherinthus] Fb Ly Vc We: chorinchus Vg Bb corinscus An Fi Na chorischus Vd **156** illi] ei Ly Vg | qui] que Na **157** affert] auffert An | est nullatenus] non est aliquatenus Di | Papa…communicandum] *omitted* Di **160** loquitur] legitur Bb **162** impugnatur] dupliciter *added* Vc | quia] quod Vg **166** sua magis] *omitted* Vd **167** est] tam *added* Vd | Assignans] affirmatur Ly **168** quare] qualiter We | ei] eidem Vc | ait] dicit Ly *omitted* Na | enim] *omitted* An **169** dicit] dixerit Ly Vg We | illi] sibi Ly Vg | eius] Vulg We: suis Ly Vg illius Bb An Fi Na Vc | malignis] malis Ly Vg Vd | verbis] *omitted* Bb **170** eiusdem] suis Ly Vg | malignis] malis Vc | Ex…malignis] *omitted* We **171** malis] malignis We **172** videtur] est We **173** malis] malignis We | hereticorum] *omitted* An | quoquo…hereticorum] *omitted* Ly Vg **174** valebit] valeret Ly Vg | si] fidei *added* Vg **175** sequaces] *omitted* Vd | habuerit] haberet Ly Vg **176** qui] *omitted* Ly est An Fi | ecclesia] dei *added* Ly

---

168s ait…malignis] 2 John 1:11 **176–180** ut…honoratur] c. 2, di. 83, col. 293

amplius nocet, quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis et sacerdotis habet. Delinquentem namque hunc nullus redarguere presumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverencia ordinis peccator honoratur". Ex quibus verbis infertur quod nemo amplius nocere potest ecclesie Dei quam papa perverse agens et heresim dogmatizans, si pro reverencia papalis officii honoratur. Si ergo operibus malis aliorum hereticorum catholici communicare non debent, multo magis communicare non debent operibus malis pape heretici, et per consequens ei dicere 'ave' minime debent, quia, secundum beatum Iohannem, qui dicit cuicunque heretico 'ave' communicat operibus illius malignis.

Discipulus: Alias raciones adducas.

Magister: Sexta racio est hec. Ille non est verus papa qui neque in spiritualibus neque in temporalibus debet esse iudex fidelium, quia verus papa est verus iudex omnium christianorum. Sed papa hereticus neque in temporalibus neque in spiritualibus debet esse iudex fidelium. Quod autem non in temporalibus, patet per Apostolum qui, 1 Corinth. 6, Corinthios reprehendit quod coram infidelibus litigabant, dicens sic: "non est inter vos sapiens quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles". Ex quibus verbis datur intelligi quod fideles, eciam pro temporalibus, non debent coram infidelibus contendere, si inter se sapientem habuerint, qui inter ipsos sciat et valeat iudicare. Ex quo concluditur quod multo forcius infidelis in spiritualibus non debet esse iudex fidelium. Papa autem hereticus est infidelis, ergo non debet esse iudex fidelium, et per consequens non est verus papa.

Septima racio est hec. Ille qui, tanquam proprio iudicio condempnatus, est a fidelibus devitandus, non est verus papa, quia verus papa nec est condempnatus nec est a fidelibus devitandus. Sed papa hereticus, tanquam proprio iudicio

---

177 amplius] magis Vd | nomen] racionem Vd | et] Fb: vel Ly Vgm *omitted* Vd | sanctitatis et] *omitted* Bb An Fi Na Vc We **178** sacerdotis] sanctitatis Vc We *omitted* Vd | habet] *omitted* Vg (*added* Vgm) **181** agens] *omitted* Ly **182** ergo] enim Ly Vc **183** debent[1]] debet An | communicare[2]…debent] *omitted* Vd **184** minime] non Ly **187** adducas] deductas An **188** qui] *omitted* Bb **191** autem] *omitted* Ly Vg Vc We | non] *omitted* Vg (*added* Vgm) Bb An Fi Na **192** 1] *omitted* Fi ad *added* Ly Vg We Vd **193** quod] qui Vc We **194** suum] Vulg: et fratrem Ww | fratre] in *added* Ww **196** debent] debet An | infidelibus] infideli Bb Na We Vd **197** Ex…quod] *omitted* Vd **198** Papa…fidelium] *omitted* Na **201** hec] talis Ly Vg | est[2]] est *added* Ly Vg **202** devitandus] evitandus Ly | nec] non Vc We | non…Sed] *omitted* Ly Vg

---

192–195 1…infideles] 1 Corinthians 6:5-6

condempnatus, est a fidelibus devitandus, teste Apostolo qui, ad Titum tercio, ait: “hereticum hominem post unam et secundam correpcionem devita, sciens quia subversus est qui eiusmodi est et delinquit proprio iudicio condempnatus”. Ex quibus verbis patet quod papa hereticus, tanquam proprio iudicio condempnatus, est vitandus. Quod eciam Ambrosius, ut habetur 24 q.1 cap. *Que dignior*, asserit manifeste, ita dicens: “fides ergo in primis ecclesie querenda mandatur, in qua, si Christus habitator sit, haud dubie sit legendum. Si vero populus perfidus, aut preceptor hereticus deformet ecclesie habitaculum, vitanda hereticorum communio, fugienda sinagoga censetur, excuciendus pedum puluis, ne fatiscentibus perfidie sterilis siccitatibus tanquam humi arido arenosoque mentis tue vestigium polluatur. Nam sicut corporeas infirmitates populi fidelis suscipere in se debet evangelii predicator, iuxta quod scriptum est ‘quis infirmatur, et non infirmor’, ita, si qua est ecclesia que fidem respuat, nec apostolice predicacionis fundamenta possideat, ne quam labem perfidie possit aspergere, deserenda est. Quod Apostolus quoque evidenter asseruit dicens ‘hereticum hominem post unam et secundam correpcionem devita’”. Ex quibus verbis datur intelligi quod papa hereticus, eciam absque omni humana sentencia, est vitandus. Racio enim quare Ambrosius asserit hereticos devitandos, est ne quos labe perfidie, scilicet pravitatis heretice, possint aspergere. Papa autem hereticus inter omnes hereticos efficacius, forcius, celerius et universalius potest aspergere pravitate heretica populos christianos. Ergo papa hereticus, ante omnem humanam sentenciam, est a catholicis, tanquam divina condempnatus sentencia, devitandus, et per consequens verus papa minime est censendus.

---

204 est] ergo est *added* Ly Vg | devitandus] evitandus Ly **205** ait] scribit Vd | unam] Vulg Ly: primam Vg Bb An Fi Na Vc We **206** quia] quod Ly Vg | eiusmodi] huiusmodi Vg cuiusmodi Na | qui eiusmodi] cuiusmodi Fi | et] *omitted* Vc We | delinquit] cum sit *added* Ly *omitted* Vc We **207** Ex…condempnatus] Ergo Ly **208** vitandus] evitandus Ly | habetur] legitur Vc videtur habetur Di | 24] 34 Vg **209** Que] Fb Ly Na: qui Vg Bb An Fi Vc We | ecclesie] Fb: ecclesia Ww **210** mandatur] *corrected* Vgm | haud] hanc Vg Bb aut Vc se *added* We | legendum] legendus Vg **211** aut] ac An Na | deformet] deformat Vc difformeret Vd defamet Di **212** vitanda] est *added* Vd **213** puluis] p^o^uus An puluit Fi | ne fatiscentibus] refaciscentibus Vd | sterilis] sceleris Di | humi] huni Bb humando An Fi Na Vd | arido] aride Ly Vg *omitted* An Fi Na **214** arenosoque] arenoseque Ly Vg arenosque An Fi Na arenasque Vd | tue] Fb: sue Ww | corporeas] Fb Ly Vgb We: corporeetas Vg Bb An Fi Na Vc **215** populi] *gap* Vg (*corrected* Vgm) **216** et] ego *added* Ww | infirmor] et *added* Gs **217** quam labem] Fb: quem labe Ww **218** quoque] *omitted* Vd | quoque evidenter] commemorans Di **219** secundam] Vulg Fb: alteram Ww **220** datur] potest Ly **221** enim] autem Vd | devitandos] evitandos Vc **222** quos] quis infectus Di | perfidie] *omitted* Bb | possint] possit Ly Vg alias *added* Di **223** hereticos] et (*omitted* We) plusquam quicunque hereticus *added* Vc We | universalius] vilius We vlius Vd

---

204–207 ad…condempnatus] Titus 3: 10-11 **215s** scriptum…infirmor] 2 Corinthians 11:29
208–219 ut…devita] c. 26, C. 24, q. 1, col. 976

Discipulus: Verba Apostoli videntur ostendere quod papa hereticus non est sententia divina condempnatus, cum dicat Apostolus 'hereticum hominem post unam et secundam correccionem devita', aperte insinuans quod ante primam et secundam correccionem non est a fidelibus devitandus. Ex quo infertur quod papa hereticus ante primam et secundam correccionem non est divina sentencia condempnatus.

Magister: Ad istam obieccionem respondetur quod prima et secunda correccio minime requiruntur ad condempnacionem pape heretici, nec precedunt condempnacionem eius, quia absque omni correccione papa hereticus est condempnatus. Cum enim correccio sentenciam dampnacionis nequaquam contineat, et nullus absque omni sentencia divina et humana est vitandus, si papa hereticus post primam et secundam correccionem sic est vitandus, constat quod ante correccionem primam et secundam papa hereticus aliqua sentencia divina vel humana extitit condempnatus, et ita prima et secunda correccio non precedunt sentenciam condempnacionis pape heretici. Sed sepe quando aliquis sit hereticus, quia negat veritatem quam non tenetur explicite credere, ad hoc quod sciatur esse condempnatus divina sentencia, et per consequens ut constet quod est a catholicis devitandus, requiritur prima et secunda correccio, quia sepe aliter constare non potest quod est pravitate heretica irretitus. Quandoque enim per primam correccionem minime innotescit quod errans contra fidem pertinaciter errat, et ideo adhuc non constat quod est vitandus. Per secundam autem correccionem constat an paratus sit corrigi, vel in sua sentencia pertinaciter perseveret, et ideo tunc scitur an sit divina sentencia condempnatus, et per consequens an sit a fidelibus evitandus.

Per primam ergo et secundam correccionem intelligit Apostolus omnem correccionem qua innotescit errantem esse in sua sentencia pertinacem, et per consequens qua constat ipsum esse divina sentencia condempnatum et a catholicis devitandum.

Discipulus: Suntne plures raciones pro assercione predicta.

---

229 unam] Vulg: primam Ww **230** a] *omitted* We | fidelibus] hereticus We | devitandus] evitandus Vc | Ex…hereticus] et per consequens Vc ergo conclusio infertur quod papa hereticus Vd **231** est] a fidelibus devitandus (evitandus Vf) et per consequens ante primam et secundam correccionem non est *added* We Vf **234** precedunt] precedent Vc **236** condempnatus] Na: dampnatus Ly Vg Bb An Fi Vc We | sentenciam] *omitted* An **238** sic est] sit Vc We Vd | si…vitandus] *omitted* An **239** correccionem] corrigi^{tem} Vd **240** vel] et An **241** precedunt] precedet Vc **243** condempnatus] dampnatus Ly Vg Vc We | ut] non Di | constet] constat Vg **247** errat] erret Vc | est] *gap* Vg (*corrected* Vgb) **248** autem] vero Vd | vel] *omitted* An **249** perseveret] perseverare Ly **250** evitandus] devitandus Vc We **252** correccionem] in *added* Ly **253** qua] quia Bb An Fi Na Vd | ipsum] illum Ly Vg

Magister: Octava racio est hec. Qui est anathematizatus non est verus papa, quia talis est ab ecclesia separatus. Verus autem papa est ab ecclesia minime separatus, cum sit caput ecclesie. Caput vero ab ecclesia separatum non est verum caput, sicut nec caput a corpore separatum est amplius caput, quemadmodum homo mortuus non est homo, et, ut dicit quidam, caput est capitati caput. Sed papa hereticus est anathematizatus, teste Apostolo, qui, ad Galatos 1º cap., ait: “licet nos aut angelus de celo evangelizet vobis preter quam quod evangelizavimus vobis anathema sit, sicut prediximus et nunc iterum dico, si quis vobis evangelizaverit preter id quod accepistis, anathema sit”. Ergo papa hereticus non est verus papa.

Discipulus: Videtur quod ista racio non concludit, quia Apostolus non dicit quod talis evangelizator anathema est, sed dicit ‘anathema sit’, insinuans quod talis non est anathematizatus sed anathematizandus, et ita papa hereticus non est anathematizatus sed anathematizandus.

Magister: Respondetur quod verba Apostoli non recte intelligis. Non enim dicit Apostolus ’anathema sit’ quia evangelizator hereticalis doctrine est anathematizandus non anathematizatus, sed ideo dicit ‘anathema sit’ quia vult verba sua intelligi condicionaliter, scilicet, si aliquis evangelizaret contra doctrinam Apostolicam, sequitur quod sit anathema, ita quod talis condicionalis est vera: ‘si aliquis evangelizaret contra doctrinam Apostoli ipse est anathema’.

Aliter dicitur, et predictis non obviat, quod cum dicit Apostolus ‘anathema sit’, sic debet intelligi: anathema sit, hoc est, tanquam anathema sit habendus, et per consequens talis est ab ecclesia fidelium separatus.

Discipulus: Alias libenter audiam raciones.

---

256 verus] *omitted* Bb **257** talis] anathematizatus Vc We **258** vero] autem Ly Vg **259** verum] amplius Ly Vg **260** quidam] aristoteles Ly Vg aristoteles *added* Bb An Fi Na Vd **262** evangelizet] evangelizaret Vg An Na **263** quod] *omitted* Na | evangelizavimus] evangelizamus Bb Vd | prediximus] Vulg Ly: predixi Vg Bb An Fi Na Vc We | dico] predico Vc **264** Ergo] sic ergo Vd **265** verus] *omitted* Ly **266** dicit] concludit Ly **267** evangelizator] enunciator Di | est] sit Na **269** sed] est *added* We | anathema[1]…269 sed] *omitted* An | anathematizandus] anathematizatus An | sed…anathematizandus[2]] *omitted* Fi Na Vd Di **270** Respondetur] *omitted* Na | recte] *omitted* Bb | enim] ideo *added* Vc We **271** evangelizator] evangelista Fi | anathema…273 intelligi] *omitted* Di **273** evangelizaret] evangelizet Vc We **274** ita] ista Bb infra An id est Vd **275** evangelizaret] evangelizet Vg We evangelizat Vc **276** et] quod Vd | quod] *omitted* Ly Vg **277** sit[1]] et *added* We | sic] *omitted* Ly Vg An | debet…sit] *omitted* Ly Vg

---

260s ut…caput[2]] Ockham, *Exposicio in librum predicamentorum Aristotelis*, cap. 13 (OPh, II, p. 253): "caput dicitur convenienter capitati caput". Cf. L. Minio-Paluello, ed., *Aristoteles Latinus*, I, Bruges-Paris: Desclee de Brouwer, 1961, pp. 19, 60, 98. **261–264** ad…sit] Galatians 1:8-9

Magister: Nona racio est hec. Homo alterius secte non debuit esse rex fidelium constitutorum sub veteri lege, ergo, multo forcius, homo alterius secte non debet esse caput constitutorum sub nova lege. Papa autem est caput omnium constitutorum sub nova lege, ergo nullus alterius secte potest esse verus papa. Sed verus papa est caput omnium christianorum, papa autem hereticus est alterius secte, ergo papa hereticus non est verus papa. Quod autem homo alterius secte non debuit esse rex fidelium constitutorum sub veteri lege lex divina apercius manifestat, cum dicat Deuteronomio 17: "non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non sit frater tuus". Ergo, consimiliter, homo alterius secte non est verus papa.

Decima racio est hec. Nemo alterius secte est verus propheta et doctor christianorum. Ergo, multo magis, nemo alterius secte est verus papa catholicorum. Papa autem hereticus est alterius secte, ergo non est verus papa. Quod autem nemo alterius secte possit esse propheta aut doctor catholicorum, divinis testimoniis videtur aperte probare. Ait enim Deus Moysi Deuteronomio 18: "prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore eius". Ex quibus verbis colligitur quod verus propheta et doctor christianorum catholicorum est de medio fidelium tantummodo suscitandus, et ita alterius secte esse non potest, et per consequens homo alterius secte non est verus papa, cum verus papa sit verus propheta, id est doctor, fidelium, quia verbo pascere debet catholicos, Christo dicente Petro 'pasce oves meas'.

Undecima racio est hec. Verus papa est verus pastor ovium Christi. Papa autem hereticus non est verus pastor ovium Christi. Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est manifesta, quia est successor beati Petri, qui fuit verus pastor constitutus a Christo. Minor probatur, quia verus pastor ovium Christi est sequendus, teste ipso Christo, qui, ut legitur Iohann. 10, de vero pastore loquens,

---

280 hec] talis Ly Vg **282** esse] *omitted* An | ergo…lege] *omitted* Ly Vg | Papa…lege] *omitted* Vd **283** nullus] nullius An | secte] homo *added* Di **285** papa[1]] *omitted* Ly Vg **286** fidelium] alterius Di **287** 17] 16 Ly 6 Vg | poteris] poteritis Vc **289** est] debet esse Vd **290** et] aut Vc We **293** possit esse] est verus Vd **294** probare] probari Ly Vc We Vd | Deus] dominus Vg Vc | Deuteronomio] deus Na **295** 18] 28 An Fi Na Vd **296** propheta] Vc We: papa Ly Vg Bb An Fi Na Vd **297** doctor] omnium *added* Gs | christianorum] *omitted* Vc We | fidelium] catholicorum Vd **298** ita] infra An | esse…secte] *omitted* Bb **299** est[1]] potest esse Vd | id est] et Vd **300** verbo] volo An | dicente Petro] docente petre Vd **303** ovium…successor] *omitted* Bb **305** pastor[1]] papa Ly Vg **306** 10] 18 An Na Vc

---

287s Deuteronomio…tuus] Deuteronomy 17:15 **294–296** Deuteronomio…eius] Deuteronomy 18:18 **300s** Christo…meas] John 21:17 **306–308** ut…sequuntur] John 10:3-4

ait: “oves vocem eius audiunt et proprias oves vocat nominatim et educit eas et cum proprias oves emiserit ante eas vadit et oves illum sequuntur”. Et ita patet quod verus pastor est sequendus. Papa autem hereticus non est sequendus, ergo non est verus pastor.

Item, fur non est verus pastor, quia Veritas Ipsa, ubi prius, furem a vero pastore distinguit. Sed papa hereticus est fur, quia papa hereticus tanquam fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ergo papa hereticus non est verus pastor, et per consequens non est verus papa.

Duodecima racio est hec. Qui non est de corpore ecclesie militantis non est verus papa, eo quod verus papa est verum caput ecclesie. Sed papa hereticus, nulla contra eum humana lata sentencia, non est de corpore ecclesie militantis. Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est evidens. Minor ostenditur sic. Nullus hereticus est de corpore ecclesie quantumcunque putetur esse de corpore ecclesie, ergo papa hereticus non est vere de corpore ecclesie. Antecedens probatur aperte auctoritate Augustini, asserentis quod licet mali catholici pertineant ad ecclesiam, que comprehendit bonos et malos, heretici tamen non sunt de societate ecclesie. Ait enim in omelia de parabola zizaniorum: “cum negligencius agerent prepositi ecclesie, aut cum dormicionem mortis acciperent Apostoli, venit diabolus et superseminavit eos quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte queritur utrum heretici sint, an male viventes catholici. Possunt enim dici filii mali eciam heretici, quia eciam ex eodem evangelii semine et Christi nomine procreati, pravis opinionibus ad falsa dogmata convertuntur. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi videntur illi significari qui unius communionis sunt. Verumptamen quoniam Dominus agrum ipsum, non ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur

---

307 vocat] vocant An Fi Na | educit] reducit Vg **308** emiserit] omiserit An Na | illum] Vulg Vc We: eum Ly ipsum Vg Bb An Fi Na | Et] *omitted* Ly **311** Item…pastor] *omitted* Vd | Ipsa] *omitted* Ly **312** distinguit] distinguitur An **315** Duodecima] 22ª An **317** nulla] nulli An Fi eciam *added* Ly Vg | eum] ipsum We | militantis] quantumcunque putetur esse de corpore ecclesie Ly Vg **318** verus] *omitted* Ly **319** quantumcunque…ecclesie] *omitted* Ly Vg **320** vere] *omitted* Ly Vg **321** Augustini] Vc: gregorii Ly Vg Bb An Fi Na We Di beati gregorii Vd **322** comprehendit] comprehendet Vg An Fi **323** enim] gregorius *added* Ly Vg Bb An Fi Na Vd Di | in] *omitted* Fi **324** negligencius] PL: negligenter Ww | aut cum] PL: et Ww | acciperent] acceperint Vg **325** Dominus] deus Ly Vg **326** sint] sic An **327** enim] eciam Vc | eciam[1]] et Ly Vg Vd | quia] PL: qui Ww | eciam[2]] *omitted* Ly Vc We **328** dogmata] documenta Vg **329** quod] quid Fi quomodo Vd | quasi] quo Ly **330** communionis] condicionis Ly | quoniam] quando Vc We **331** ipsum] PL: *omitted* Ww | interpretatus est] PL: interpretatur Ly Vg Bb An Fi Na Vc We *omitted* Vd | bene] PL: *omitted* Ww

---

323–338 Ait…ostendere] Augustinus Hipponensis, *Questiones septemdecim in evangelium secundum Mattheum*, qu. XI, in Migne, PL, t. 35, col. 1367

heretici, quia non societate unius ecclesie vel unius fidei, sed societate solius nomini christiani in hoc mundo permiscentur bonis: ut illi qui in eadem fide mali sunt, palea pocius quam zizania deputentur, quia palea eciam fundamentum ipsum habet cum frumento, radicemque communem. In illa plane sagena, qua concluduntur et mali et boni pisces, non absurde mali catholici intelliguntur. Aliud est enim mare quod magis mundum istum significat, aliud sagena, que unius fidei vel unius ecclesie communionem videtur ostendere". Ex quibus verbis aperte colligitur quod, absque omni humana sentencia, omnes heretici sunt a corpore ecclesie separati, nec sunt de ecclesia, licet quidam eorum putentur esse de ecclesia, quia quod sint heretici ignoratur. Dicit enim Augustinus quod heretici 'non societate unius ecclesie vel unius fidei, sed societate solius nominis christiani in hoc mundo permiscentur bonis'. Ex quo patenter habetur quod heretici non sunt de corpore eiusdem ecclesie cum bonis.

Item, omnes qui sunt de corpore ecclesie militantis, sive sint boni sive mali, in una sagena concluduntur. Sed heretici cum catholicis, licet sint in uno mari, quia in uno mundo, non tamen sunt in una sagena secundum Augustinum. Ergo heretici non sunt de corpore ecclesie.

Quod eciam sic probatur. Ecclesia Christi est regnum Christi. Sed heretici non spectant ad regnum Christi, quia soli catholici spectant ad regnum Christi, teste beato Augustino qui, super Iohannem, ait quod fideles Christiani sunt regnum quod non tollitur ymmo emitur sanguine Christi. Et alibi super Iohannem ait: "quod enim regnum eius nisi credentes". Ex quibus verbis patet quod heretici non sunt de regno Christi, licet mali catholici sint de regno Christi. Quod autem regnum Christi sit ecclesia asserit evidenter Gregorius, qui, in

332 quia] PL: qui Ww | non] *omitted* Bb **334** deputentur] reputentur Ly Vg **335** ipsum] idem Ly | illa] palea *added* Ly Vg Bb Fi An Na Vc Vd | plane] sane Ly | sagena] sagenaque Ly Vg | qua] *gap* Vg **336** pisces] PL: *omitted* Ww | absurde] a fide Vg (*corrected* Vgm) **337** est] PL Vc: *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na We | enim] PL: *omitted* Ww | mare] magnum *added* Ly Vg Bb An Fi Na Vc Vd | magis] *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na Vd **338** ecclesie] *omitted* Vg (*added* Vgm) **339** aperte] *omitted* Ly Vg | heretici] catholici An Na **341** quod] cum Vd **342** Augustinus] Vc: Gregorius Ly Vg Bb An Fi Na We Vd Di | unius[2]] *omitted* Bb **343** Ex…ecclesie] *omitted* Di **344** cum…ecclesie] *omitted* Vd **345** sint] sunt Ly **346** sagena] segena An **347** Augustinum] Vc: gregorium Ly Vg Bb An Fi Na We Vd Di **349** Sed…Christi] *omitted* Ly Di **350** quia] sed Ly | quia…Christi] *omitted* Vg **351** quod] Kn: *omitted* Ww **352** tollitur] Bb An Vc We: colligitur Ly Vg Fi Na | ymmo] sed Ly **353** quod] PL: quid Ly Bb An Fi Na Vc We Vd qui Vg | enim] est *added* Bb An Fi Na Vc We Vd | verbis] Ly Vg: *omitted* Bb An Fi Na Vc We Vd

351s super…Christi] Paraphrasing Augustinus Hipponensis, *De Trinitate*, lib. I, cap. 10, in Migne, PL, t. 42, col. 835, where Augustine, commenting on John 16:25-28, states: "fideles quippe eius quod redemit sanguine suo, dicti sunt regnum eius". **352s** Et…credentes] Augustinus Hipponensis, *In Ioannis evangelium*, tract. 115, in Migne, PL, t. 35, col. 1939

omelia de communi virginum, ait: “sciendum nobis est quod sepe in sacro eloquio regnum celorum presentis temporis ecclesia dicitur, de quo alio in loco Dominus dicit ‘mittet filius angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala’”. Cum ergo heretici non sint de regno Christi, quod comprehendit bonos et malos, sequitur quod non sunt de corpore ecclesie militantis, et ita papa hereticus non est de corpore ecclesie.

Item, quod heretici non sint de corpore ecclesie sic probatur. Qui est extra ecclesiam non est de corpore ecclesie, sed omnes heretici sunt extra ecclesiam, ergo non sunt de corpore ecclesie. Maior est evidens. Minor probatur multis modis.

Primo sic. Qui noviter veniunt vel redeunt ad ecclesiam catholicam, prius extra ecclesiam extiterunt. Sed heretici, suas hereses relinquentes, veniunt vel redeunt ad ecclesiam (1 q. 7 cap. *Si qui voluerint* et cap. *Quociens* et cap. *Saluberrimum* et cap. *Convenientibus*), ergo heretici non sunt de corpore ecclesie.

Item, illi qui sunt alibi quam in ecclesia catholica non sunt de corpore ecclesie. Sed heretici sunt alibi quam in ecclesia catholica (1 q. 7 cap. *Qui in qualibet* et cap. *Si qui presbyteri*), ergo heretici non sunt de corpore ecclesie.

Item, qui exit de ecclesia non est de corpore ecclesie. Omnes autem heretici, quando efficiuntur heretici, exeunt de ecclesia (1 q. 1 cap. *Si quis, inquit, de ecclesia*). Ergo heretici non sunt vere de corpore ecclesie, eciam nulla lata humana sentencia contra ipsos.

---

356 nobis] vobis Ly Vg **357** temporis] *omitted* Na | quo] et *added* We **358** Dominus] deus Vg **359** sint] sunt Ly Vg Fi | quod] *omitted* Vc **360** sunt] sint Vc **361** ecclesie] militantis *added* Ly Vg **362** sint] sunt Vg **366** sic] modo Ly *omitted* Vg **367** relinquentes] delinquentes Ly | vel] Vc We: et Ly Vg An Fi Na Vd | catholicam…368 ecclesiam] *omitted* Bb **368** voluerint] velint Vg noluerint Vd | qui voluerint] quis voluerit Fi **369** Saluberrimum] Fb Vc We: saluberrimi Ly Vg Bb An Fi Na Vd **371** illi] *omitted* Ly | Item…ecclesie] *omitted* Di **372** sunt] *omitted* Bb We **373** qualibet] Fb Ly Vg Vc We: quolibet Bb An Fi Na Vd | et] in *added* An Fi Na | qui presbyteri] quidem presbyter Vg qui priori Di **375** ecclesia] ergo heretici non sunt vere de ecclesia *added* Vd ergo non sunt de corpore ecclesie nec vere de ecclesia *added* Di | inquit] Fb: *omitted* Ww **376** vere] *omitted* Ly Vg

---

358s dicit…scandala] Matthew 13:41 **355–359** in…scandala] Gregorius Magnus, *Homiliarum in evangelio libri duo*, lib. 2, homil. 12, in Migne, PL, t. 76, col. 1118 **368** …voluerint] c. 8, C. 1, q. 7, col. 431 | et[1]…Quociens] c. 9, C. 1, q. 7, col. 431 **368s** et[2]…Saluberrimum] c. 21, C. 1, q. 7, col. 435 **369** et…Convenientibus] c. 4, C. 1, q. 7, col. 428 **372s** …qualibet] c. 10, C. 1, q. 7, col. 432 **373** et…presbyteri] c. 1, C. 1, q. 7, col. 426 **375s** 1[1]…ecclesia] c. 70, C. 1, q. 1, col. 382

Item, ecclesia catholica ab ecclesia hereticorum distinguitur, ergo heretici non sunt intra ecclesiam catholicam, et ita papa hereticus non est de corpore ecclesie catholice.

Item, ecclesia catholica est congregacio fidelium. Sed papa hereticus, quantumcunque reputetur papa, eciam absque omni humana sentencia, non est de congregacione fidelium. Ergo, ante omnem humanam sentenciam, eo ipso quod est hereticus, vere est extra ecclesiam, et non est de corpore ecclesie.

Item, aut heretici, eo ipso quod sunt heretici, absque omni humana sentencia, sunt extra ecclesiam, aut solummodo sunt extra ecclesiam per humanam sentenciam. Si detur primum, habetur intentum, quod papa eo ipso quod est hereticus, ante omnem humanam sentenciam, est vere extra ecclesiam. Si autem heretici sunt extra ecclesiam solummodo per humanam sentenciam, ergo heretici qui precesserunt talem humanam sentenciam fuerunt intra ecclesiam, quod non modicum inconveniens est censendum. Ex hec enim sequitur manifeste quod aliquando fuit una ecclesia catholicorum et hereticorum, ymmo sequitur quod posset adhuc esse una ecclesia catholicorum et hereticorum, quia omnis humana sentencia qua heretici extra ecclesiam missi fuerunt, posset, per illos qui eandem auctoritatem habent quam habuerunt qui talem tulerunt sentenciam, revocari, et ita, revocata humana sentencia, possunt heretici in sua perfidia persistentes reverti ad ecclesie unitatem, quod impossibile est censendum. Quia, si, revocata humana sentencia qua sola heretici ab ecclesia exclusi fuerunt, redirent ad ecclesie unitatem, aut redirent ad unitatem ecclesie catholice, aut redirent ad unitatem alterius ecclesie quam catholice. Si redirent ad unitatem ecclesie catholice, ergo intra ecclesiam catholicam includuntur heretici, et sic ecclesia catholica ita esset infidelium sicut fidelium, quod impossibile est censendum. Si autem redirent ad aliam ecclesiam quam ad catholicam, et redirent ad unitatem a qua per humanam sentenciam exclusi

---

378 hereticorum] catholicorum An Fi Na **379** catholicam] catholicorum Vd | Item…380 catholice] *omitted* Di **381** catholica] *omitted* Vd **382** quantumcunque] quancunque Vg (*corrected* Vgm) Bb An **383** de] *omitted* An **384** est[2]] *omitted* An **385** aut] *omitted* Vd alii Di | omni] Vc We: *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na Vd **388** ante…sentenciam] absque omni humana sentencia Vc We **389** solummodo] secundo modo Ly Vg **390** intra] extra We **391** inconveniens] conveniens Vg | hec] hoc Bb Vc | enim] eciam Vd | Ex…enim] eo quod ex illis verbis Ly Vgm **392** et hereticorum] *omitted* Bb **393** sequitur] *omitted* An | posset] possit Ly potest Vg | ymmo…hereticorum] *omitted* Na **394** missi] exclusi Ly Vg | fuerunt] fuerint Vg **395** habuerunt] habebant Ly **396** possunt] pn'e An **399** ecclesie[1]] catholice Ly | aut…ecclesie] *omitted* Na **400** catholice[1]] *omitted* Vg (*added* Vgm) | redirent[1]…unitatem] *omitted* Ly | redirent[2]] rediret Bb **401** includuntur] includerentur Vc We **402** heretici] *omitted* Na | sic] ita Vc We | ita] *omitted* Vg Vc **403** redirent] rediret Bb | ad[2]] *omitted* Ly **404** a] *omitted* An Na

fuerunt, ergo catholici essent de alia ecclesia quam de ecclesia catholica, quod eciam est inconveniens reputandum. Omnis ergo hereticus, sive papa sive alius, eo ipso quod est hereticus, etsi nulla contra ipsum proferatur sentencia, vere est extra ecclesiam catholicam. Ex quo sequitur quod papa hereticus, eo ipso quod est hereticus, non est de corpore ecclesie, et per consequens non est caput ecclesie, et ita papa hereticus non est verus papa.

Terciadecima racio principalis est hec. Verus papa habet potestatem et ius super omnes catholicos. Sed papa hereticus nil potestatis aut iuris omnino habet. Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est evidens. Minor ostenditur auctoritate beati Cypriani qui, ut legitur 24 q. 1 cap. *Didicimus*, ait: "didicimus omnes omnino hereticos et schismaticos nil habere potestatis ac iuris".

Discipulus: Bene probatur quod papa hereticus non est verus papa, et quod est papatu privatus, sed non probatur per auctoritatem predictam quod papa hereticus sit per divinam sentenciam papatu privatus, quia beatus Cyprianus non dicit 'didicimus in Scriptura Divina omnes omnino hereticos etc. ', sed sine determinacione ait 'didicimus etc.' Poterit autem in sacris canonibus addiscere quod omnes omnino heretici nichil habent potestatis ac iuris, quia licet per Scripturam Divinam heretici non sint omni potestate privati, sunt tamen per sacros canones omni potestate ac iure nudati.

Magister: Videtur nonnullis quod, si sequencia beati Cypriani pensares subtiliter, invenires quod beatus Cyprianus asserit manifeste se in Scriptura Divina didicisse omnes omnino hereticos et schismaticos nichil habere potestatis ac iuris. Nam ad probandum verba predicta subdit: "invenimus in tali facinore non solum duces et auctores, sed eciam participes penis destinari, nisi a communione malorum se separaverint, precipiente per Moysem Domino et

---

405 fuerunt] fuerant Ly **406** ergo] autem Ly **407** etsi] eciam si Vd | ipsum] eum Ly Vg **414** auctoritate] auctoritati An | beati] *omitted* Ly | 24] 34 An | didicimus] dicimus We **415** ac] Fb Vc: aut Ly Vg Bb An Fi Na We Vd **417** papatu] inpapatu An **419** didicimus] dicimus We | in] ex Ly | etc] *omitted* Ly Vg **420** didicimus] didiscimus An | autem] eciam Vd | addiscere] addisce An **421** omnino] *omitted* Vd | habent] habeant Ly Vg | ac] aut Ly Vg We Vd **422** sint] sunt Ly | ac…potestate] *omitted* An **423** iure] privati aut *added* Vd **424** si] verba *added* Vc We Di | pensares] pensare An Fi Na **425** in] sacra *added* Ly Vg **426** Divina] *omitted* Ly Vg | et] *omitted* An **427** ac] aut Vc We | ac iuris] *omitted* Ly Vg | in] *omitted* Vd | facinore] facinora An Na **428** auctores] auctoritates An Na | eciam] *omitted* Na | participes] principes Vd eorum *added* Ww **429** malorum] Fb We: eorum Ly Vg Bb An Fi Na Vc Vd

---

414s ut…iuris] c. 31, C. 24, q. 1, col. 977

dicente ‘separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum, et nolite tangere de omnibus, que sunt eorum, ne simul pereatis in peccatis eorum’. Et quod comminatus per Moysem fuerat Dominus, implevit, ut quisquis se a Chore et Dathan et Abiron non separasset, penas statim pro impia communione persolveret. Quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes pene et culpe futuros, qui se schismaticis contra prepositos et sacerdotes irreligiosa temeritate miscuerint, sicut eciam per Osee prophetam Spiritus Sanctus contestatur et dicit ‘sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea, contaminabuntur’, docens scilicet et ostendens, omnes omnino cum auctoribus suis supplicio coniungi, qui fuerint eorum peccato contaminati”. Et infra: “si autem foris cuncti heretici et schismatici non habent Spiritum Sanctum, et ideo apud nos eis manus imponitur, ut hic accipiatur quod illic non est, nec dari potest: manifestum est, nec remissionem peccatorum per eos dari posse”. Ex quibus verbis colligitur quod beatus Cyprianus ad declaracionem assercionis, scilicet, quod omnes omnino heretici et schismatici nichil habere potestatis ac iuris auctoritates Scripture Divine adducit. Ex quo sequitur evidenter quod in Scriptura Sacra didicit quod omnes heretici nichil habent potestatis ac iuris, et non solum per canones, quia canones asserentes quod omnes heretici nil habent potestatis ac iuris hec a Scriptura accipere Divina.

Item, quod beatus Cyprianus intelligat se in Scriptura Divina didicisse quod heretici nichil habent potestatis ac iuris ex aliis verbis eius colligitur. Nam, ut

430 tabernaculis] tabernaculo Ly **432** comminatus] Fb Bb Vc We: locutus Ly conversatus Vg An Fi Na Vd | implevit] complevit Vd **433** et[1]] a *added* We | Dathan] dethan Bb An Na | non] *omitted* Bb | penas] penam Vd | statim] scim We | pro] *omitted* Ly | impia] Fb: ipsa Ww **434** et[2]] per consequens *added* Ly Vgm in We **435** sacerdotes] sacerdos An **436** miscuerint] Bb Fi An Vc: miscuerit An We miscuerunt Ly Vg | Osee] oseam Ly **437** luctus] latens Ly luceus Vg lictus An | ea] eam An Fi Na Vd **438** omnino] *omitted* Ly Vg **439** supplicio] Fb Vc We: suppliciis Ly Vg Bb An Fi Na Vd | coniungi] Fb: iungi Vg Bb Fi Vc Vd mergi Ly An Na We | fuerint] Fb An Na: fuerunt Ly Vg Bb Fi Vc We | peccato] Fb: peccatis Ly Vg Bb An Fi Na Vc We penis Vd **440** schismatici] sunt *added* Ww | non…Sanctum] Fb Ly Vgm: *omitted* Vg Bb An Fi Na Vc We Vd Di | ideo] omnino Bb An Fi Na Vd **441** nos] et *added* Bb An Fi Na Vd | eis] *omitted* Vc We eius Vd | imponitur] impe[to] An **442** manifestum] institutum An Fi Vd | posse] possunt Bb quos constat spiritum sanctum non habere *added* Ly Vgm following Fb **443** assercionis] sue *added* Vc We **444** habere] habent Vd | ac] Bb Na Fi Vc: aut Ly We et An Vg **446** Sacra] divina Ly Vg | habent] habeant Ly Vg | ac] Na Vc: aut Ly Vg An Fi We hac Bb | et…448 iuris] Vc We: *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na Vd | et…450 iuris] *omitted* Di **448** hec] licet Bb hoc Vc We | accipere] accepere Vc We | Divina] dicuntur *added* Ly Vgm **450** ac] aut Ly Vg *omitted* Bb

430s dicente…eorum[2]] Paraphrase of Numbers 16:26: recedite a tabernaculis hominum impiorum, et nolite tangere que ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum (Vulg).
436–438 dicit…contaminabuntur] Hosea 9:4 **427–439** subdit…contaminati] *Ibid.*, col. 978
439–442 Et…posse] *Ibid.*, col. 978

habetur 1 q. 1 c. cap. *Si quis, inquit*, idem Cyprianus ait: "si quis, inquit, de ecclesia heretica presumpcione exierit, a semetipso dampnatus est. Cum huiusmodi, secundum Apostolum, nec cibum quidem sumere debemus. Declaratur hoc in libro Regnorum, ubi, cum homo Dei ad Ieroboam missus esset, qui peccata sua exprobraret atque ulcionem futuram prediceret, panem apud illum edere et aquam bibere prohibitus est". Et infra: "an debet quisquam dicere, sacramentum salutare, et graciam celestem communem cum hereticis esse posse, cum quibus nec terrestris cibus, nec secularis potus debet esse communis". Ex quibus verbis aperte colligitur quod beatus Cyprianus in Scriptura Divina se fundavit, asserens quod hereticorum communio est vitanda, et per consequens quod nichil habent potestatis ac iuris. Ex quo sequitur evidenter quod, sicut papa hereticus per Scripturam Divinam communione fidelium est privatus, ita per Scripturam Divinam est omni potestate et ecclesiastica dignitate nudatus. Cum vero enim papa communicandum est. Nullus eciam fugere a communione veri pape tenetur. Ergo ille qui est communione fidelium auctoritate Scripture Divine privatus non est verus papa.

Quarta decima racio est hec. Ad verum papam sunt cause fidei deferende (24 q. 1 cap. *Quociens*). Sed ad papam hereticum non sunt cause fidei deferende, quia ad adversarium fidei sunt cause fidei minime deferende. Papa autem hereticus est adversarius fidei christiane, ergo ad papam hereticum non sunt cause fidei deferende, et ita papa hereticus non est verus papa.

Discipulus: Ista racio videtur fortis si ex iure divino haberet papa verus quod ad ipsum essent cause fidei deferende, quia non video quod minor, scilicet quod ad papam hereticum non sint cause fidei deferende, probacione indigeat. Et ideo

---

451 1[2]] *omitted* Vd | inquit[1]] Fb Vg Vc: in quid Bb An Fi We in quo Na *omitted* Ly | idem] enim Vd | ait] *omitted* Vd | inquit[2]] Fb: *omitted* Ww **452** est] Fb Ly Vc: *omitted* Vg Bb An Fi Na We Vd **453** sumere] Fb: accipere Ww **454** Regnorum] regum tercio Ly | Ieroboam] iereboam Bb Vc We **455** exprobraret] exprobret An Fi | prediceret] predicent An **456** illum] Fb Vc We: ipsum Ly Vg Bb An Fi Na **458** nec[1]…cibus] *omitted* Vc **460** Divina] *omitted* We **461** quod] *omitted* Ly | habent] habet Ly Vg | ac] aut Vg **464** enim] eciam Ly **465** eciam] enim Vc We | veri] domini An Fi | veri…communione] *omitted* Di **467** hec] hoc Vd **469** ad] *omitted* We | fidei[2]] *omitted* Vg (*added* Vgm) Bb An Fi Na | deferende] perferende We **471** deferende] perferende We | ita] ideo Ly infra An **473** essent] sint Ly Fi | cause] questiones Ly | deferende] Ly Na Vc: perferende Vg Bb An Fi We | minor] hoc Ly Vg **474** sint] Bb Na We: sunt Ly Vg sit An Fi Vc | deferende] Ly Vg Fi: perferende Bb Na Vc We | probacione] probari Ly Vg | probacione…482 fidei] *omitted* An

---

454s Declaratur…esset] 1 Kings 13: 7-9 **450–456** ut…est] c. 70, C. 1, q. 1, col. 382 **456–459** Et…communis] *Ibid.*, col. 382 **467s** 24…Quociens] c. 12, C. 24, q. 1, col. 970

proba quod ex iure divino verus papa illam prerogativam obtineat quod ad ipsum sint cause fidei deferende.

Magister: Hoc videtur posse probari per hoc quod ex eodem iure habet verus papa quod ad ipsum sint questiones fidei deferende ex quo iure super omnes fideles dignoscitur habere principatum. Sed verus papa ex iure divino super omnes fideles obtinet principatum (dis. 21 cap. *Quamvis* et dis. 22 cap. *Omnes* et cap. *Sacrosancta*), igitur ex iure divino habet quod ad ipsum sunt cause fidei deferende.

Decima quinta racio est hec. Illi cui secundum legem divinam catholici debent se opponere, maxime in hiis que ad religionem pertinent christianam, non est verus papa, cum verus papa sit caput omnium christianorum, precipue in hiis que spectant ad religionem specialiter christianam. Sed pape heretico, secundum legem divinam, catholici se opponere astringuuntur. Unde et Dominus per Ezechielem prophetam, tercio decimo capitulo, illos qui non resistunt hereticis acriter reprehendit, dicens: “non ascendistis ex adverso neque opposuistis murum pro domo Israel ut staretis in prelio in die Domini”. Ex adverso enim ascendere et pro domo Israel murum se opponere, est pro defensione catholice veritatis cuicunque heretico domum Israel (que est ecclesia) cupienti destruere totis viribus obviare.

Quod evidenter Urbanus papa videtur innuere qui, ut legitur 1 q. 3 cap. *Salvator*, ait: “Salvator predixit in evangelio, circa finem seculi pseudochristos et pseudoprophetas surgere et multos seducere, et fideles suos in mundo multas habituros pressuras, sed tamen portas inferni non prevalituras. Proinde, ut ait Apostolus, oportet esse hereses, ut qui probati sunt manifesti fiant, oportet nos cum propheta ex adverso consurgere, et murum pro domo Israel opponere”. Ex quibus verbis datur intelligi quod contra quascunque hereses insurgentes oportet catholicos ex adverso consurgere, et se murum opponere pro defensione fidei

---

475 proba] probatur We michi *added* Ly Vgm | obtineat] et *added* Vc **476** deferende] perferende Vg **477** ex] *omitted* Ly Vg **478** fidei] fidei] *omitted* Vd **479** principatum] papatum Vg primatum We Vd **481** Sacrosancta] Fb: sacrosanctam Ww | ex] de Ly Vg **483** Decima quinta] quindecima Ly We | Illi] ille Ly Vc We **487** legem] *omitted* Bb **490** opposuistis] apposuistis An vos *added* Ww **491** pro domo] *omitted* Bb **493** destruere] seu destruere volenti Vd
495 predixit] predicit Vg Vc dixit Vd | pseudochristos] pseudoapostolos Ly pseudochristianos We Vd **496** et pseudoprophetas] et prophetas Bb **497** inferni] inferi Vc We | prevalituras] prevalituram Vd **498** fiant] fiunt Fi | oportet[2]] et *added* Ly autem *added* Vg **500** quascunque] qualescunque Fi

---

480 dis[1]…Quamvis] c. 3, di. 21, col. 70 **480s** et…Omnes] c. 1, di. 22, col. 73
481 et…Sacrosancta] c. 2, di. 22, col. 73 **489s** dicens…Domini] Ezechiel 13:5
497s ut…Apostolus] 1 Corinthians 11:19 **494–499** ut…opponere] c. 8, C. 1, q. 3, col. 413

orthodoxe. Ergo, si papa fiat hereticus et fidem molitus fuerit destruere orthodoxam, oportet catholicos ei animosius obviare, et per consequens papa hereticus non est verus papa censendus secundum Sacrarum testimonium Scripturarum.

CAPITULUM 69

Discipulus: Pro ista assercione fortiter allegasti, et puto quod apparenciores raciones pro ipsa non est facile invenire. Ideo, ut michi detur occasio cogitandi, pro assercione contraria aliquas raciones excogitare conare.

Magister: Quod papa hereticus non sit iure divino papatu privatus videtur multis modis posse probari. Primo quidem sic. Sicut papa est caput fidelium qui sunt sub nova lege, ita summus sacerdos, quantum ad illa que spectant ad legem divinam, caput erat fidelium qui erant sub lege veteri constituti. Sed summus sacerdos in veteri lege, quamvis errasset a fide, non fuisset summo sacerdocio iure divino privatus, quia, ut videtur, plures summi sacerdotes in antiqua lege deviaverunt a fide, et tamen postea summo sacerdocio fungebantur. Ergo, licet papa erraret a fide et efficeretur hereticus, non esset divino iure papatu privatus. Confirmatur hec racio. Quia non magis per Scripturam Divinam probari potest quod papa hereticus est papatu privatus, quam quod summus sacerdos veteris legis, effectus hereticus, fuerit sacerdocio summo privatus, quia raciones sumpte ex Scriptura Sacra, maxime ex veteri testamento, non magis concludunt de summo sacerdote nove legis quam veteris. Sed summus sacerdos in antiqua lege, effectus hereticus, non fuit iure divino sacerdocio summo privatus. Ergo nec papa, effectus hereticus, iure divino est papatu privatus.

Secunda racio est hec. Papa non est deterioris condicionis quam alii prelati et episcopi. Sed alii prelati et episcopi, si efficiantur heretici, non sunt iure divino omni dignitate privati. Ergo nec papa hereticus est iure divino omni dignitate privatus. Maior videtur certa. Minor probatur. Quia, si episcopi et alii prelati, effecti heretici, essent iure divino omni dignitate privati, non possent absque nova eleccione ad suas recipi dignitates, vel saltem suas dignitates minime

---

503 ei] *omitted* Vd | papa] *omitted* Ly **504** Sacrarum] sanctarum Vd | testimonium] testimonia Vc We Vd Di **1** 69] 67 Ly **3** Ideo] *gap* Vd | ut] *omitted* Bb **4** excogitare] cogitare Bb **6** quidem] *omitted* Ly | sic] *omitted* Vg **12** non] propter hoc *added* Di **14** privatus] hereticus Na | quod[2]] sic *added* Di **15** fuerit] Ly Vg Fi Vc Vd: fuit Bb Na We *omitted* An fuisset Di | quia] quod Ly **16** Sacra] divina Ly **18** fuit] tunc *added* Di **19** papa] ipse Fi | Ergo…privatus] *omitted* Ly **20** deterioris] deterior An Fi **21** episcopi[1]] si efficiantur heretici *added* Vd | Sed…episcopi] *omitted* Di | efficiantur] fiant Ly Vg efficiuntur Vc **22** privati] privatus Vg An Fi | Ergo…privatus] Fi Na Vc We: *omitted* Ly Vg Bb An **24** possent] posset An

retinerent. Sed nonnulli prelati, effecti heretici, absque nova eleccione ad suas dignitates recepti fuerunt, vel retinuerunt easdem (1 q. 7 cap. *Maximum* et q. 1 cap. *Omnis cuiuslibet* et cap. *Quod quidam*). Ergo et papa, quamvis efficiatur hereticus, papalem retinet dignitatem, et ita nequaquam est iure divino papatu privatus.

Tercio sic. Non deterioris condicionis est papa quam imperator, vel principes seculares. Sed imperator, effectus hereticus, iure divino non est imperiali dignitate privatus, nec reges, nec alii principes seculares, si efficiantur heretici, iure divino suis dignitatibus sunt privati, ergo nec papa hereticus est iure divino dignitate papali privatus. Maior videtur certa. Minor ostenditur manifeste. Nam in veteri lege multi reges idolatre et heretici effecti fuerunt, et tamen veri reges remanserunt. Iulianus eciam Apostata hereticus de christiano fuit effectus, et tamen fuit verus imperator (11 q. 3 cap. *Iulianus*). Ergo principes seculares heretici nequaquam dignitatibus suis iure divino privantur. Ergo nec papa, quamvis efficiatur hereticus, iure divino papatu est privatus.

Quarto sic. Si papa hereticus esset iure divino papatu privatus, hoc non esset propter aliam causam nisi quia hereticus catholicis preesse non potest. Sed hereticos et infideles prefuisse catholicis, et catholicos infidelibus obedisse, in Sacris Literis et aliis scripturis auctenticis legitur manifeste. Joseph enim servivit et obedivit Pharaoni, et Daniel Nabuchodonosor, et christiani plures infidelibus imperatoribus servierunt. Ergo non est contra legem divinam quod hereticus vel infidelis fidelibus presit. Ergo non est contra Scripturam Sacram quod papa hereticus remaneat verus papa.

---

26 retinerent] retineret An **27** 7] 3 Vc **28** Omnis] Vc We: omnes Ly Vg Bb An Fi Na | Quod] Bb An Fi Na: quam Ly Vg We *omitted* Vc **29** est] de *added* Di **31** sic] *omitted* Ly | quam] hereticus *added* An | principes] princeps Ly Vc We **32** seculares] secularis Ly Bb Vc We **33** nec[2]] et Vc Di | alii] a *omitted* Ly Vg | heretici] a *added* Di **35** ostenditur] evidenter *added* Di | manifeste] manifesta We aperte Vd **36** reges[1]] manifeste *added* Na | idolatre] idololatre Ly | et[2]…remanserunt] *omitted* Bb **37** Iulianus] iuliano Fi | eciam] Vc We: autem Vg An Fi Na Vd quoque Ly Vgb item Bb | Apostata hereticus] hereticus et apostata Di **38** 3] VI Di **39** heretici] *omitted* Di **40** efficiatur] efficitur Vd | est] Ly Fi: *omitted* Vg Bb An Na Vc We | privatus] privatur Vc **41** sic] *omitted* Ly Di **43** hereticos] heretico An Na | obedisse] obedivisse Vd **44** et] in *added* Fi | scripturis] litteris Fi **45** et[3]] *omitted* Vg **46** infidelibus] et fidelibus An **47** vel] et Vd | Scripturam] scriptura An

---

27 1[1]…Maximum] c. 19, C. 1, q. 7, col. 435 **27s** q[2]…cuiuslibet] c. 112, C. 1, q. 1, col. 402 **28** cap[2]…quidam] c. 97, C. 1, q. 1, col. 393 **38** 11…Iulianus] c. 94, C. 11, q. 3, col. 669 **44s** Joseph…Pharaoni] Genesis 39:4 **45** Nabuchodonosor] Daniel 2:48

Quinto sic. Ad quem pertinet institucio alicuius, ad eundem destitucio spectat eiusdem (Extra, *De hereticis*, cap. *Cum ex iniuncto*). Sed papa non instituitur iure divino, sed eligencium eleccioni canonica et concordi. Ergo nec papa destituitur iure divino, sed, si est destituendus, oportet quod ipsum destituant electores.

Sexto sic. Illa assercio nullatenus est tenenda ad quam sequi potest tocius ecclesiastice hierarchie confusio, cui tota ecclesia subvenire non posset. Sed, si papa hereticus iure divino esset papatu privatus, potest sequi tocius ecclesiastice hierarchie confusio. Posset enim papa esse occultus hereticus, cuius ordinaciones, promociones, consecraciones, et cetera facta eius, nullius essent momenti, si iure divino esset papatu privatus. Et ita, si papa occulte efficeretur hereticus, nullus prelatus factus per ipsum esset verus prelatus, et per consequens totus ordo ecclesiasticus esset confusus, quia nullus esset verus prelatus, nec tota ecclesia Dei, que de occultis iudicare non potest, valeret tali confusioni ecclesiastice ordinis obviare. Ergo non est tenendum quod papa, effectus hereticus, statim iure divino sit papatu privatus.

Septimo sic. Illa pena pape heretico per Scripturam Divinam minime est inflicta, de qua in tota Scriptura nulla mencio reperitur. Sed de pena privacionis officii et beneficii nulla penitus in Sacra Scriptura mencio reperitur. Ergo per Scripturam Sacram papa hereticus papatu nullatenus est privatus.

CAPITULUM 70

Discipulus: Ista assercio est pure negativa, et ideo, cum asserit in Sacris Litteris minime reperiri papam hereticum ipso facto esse papatu privatum, videtur quod contra omnem proterviam probari non posset, nisi per singula loca Scripture Sacre (presertim que tractant de hereticis vel infidelibus) discurrendo. Hoc autem nolo quod facias. Ideo, cum pro ista parte raciones, ut michi videtur, allegaveris forciores, queso ut indices qualiter ad ipsas respondere contingat. De

---

49 pertinet] pertineat We **50** spectat] spectant Bb An Fi Na | iniuncto] incerto Ly **55** tota] contra An | Sed] quia Vg **56** potest] posset Ly An We Vd | ecclesiastice] ecclesie An **59** ita] infra An ideo Di | efficeretur] efficitur Ly Vg **60** factus] effectus Vd **61** totus] tocius Na | quia] quare Ly **62** que] contra An | iudicare…valeret] non iudicat posset Di **64** effectus] *omitted* Ly Vg **65** Illa] *omitted* An Vd Di **66** inflicta] infucca An | reperitur] recipitur An penitus *added* Di | Sed] est Na **1** 70] 68 Ly Vg **2** ideo] *omitted* An Fi | asserit] asserat Vc We quod *added* Ly Vg **3** Litteris] scripturis Vd | reperiri] Bb Vc We: reperitur Ly Vg An Fi Na Vd | privatum] privatus Bb An Na **4** omnem proterviam] protervum Ly Vgb **5** que] contra An | que tractant] tractancia Ly Vg | vel] et Bb An Fi Vd **6** nolo] volo Vd | Ideo cum] nisi Di | ut…indices] *omitted* An

---

50 Extra…iniuncto] X, V, 7, 12, col. 784

racionibus enim pro alia parte tecum post complecionem istius Dialogi collocucionem habebo.

Magister: Ad primam istarum racionum multipliciter respondetur. Dicitur enim, uno modo, quod summus sacerdos veteris legis, eo ipso quod efficiebatur hereticus, fuit sacerdocio summo privatus, nec tunc erat verus summus sacerdos secundum veritatem, licet extiterit secundum opinionem hominum summus sacerdos. Verumptamen, inter summum sacerdotem veteris legis et summum ponificem nove legis talis fuit differencia, quod summus sacerdos veteris legis, effectus hereticus, si postea convertebatur ad fidem, verum sacerdocium recuperavit amissum, quemadmodum excommunicatus et execucione privatus officii, quando absolvitur, officii recuperat execucionem. Sed si summus pontifex nove legis efficitur hereticus, quantumcunque occultus, sic papatum amittit, quod, quantumcunque postea convertatur ad fidem, papatum nequaquam recuperat.

Discipulus: Istud videtur racione carere, cum nequeat neque auctoritate Scripture Divine neque racione muniri. Quod non racione de se patet, quia talia que sunt positiva per racionem probari non possunt. Neque auctoritate Scripture Divine, quia talis differencia inter summum sacerdotem veteris legis et papam in tota Scriptura non poterit inveniri.

Magister: Respondetur quod predicta differencia ex Scripturis Sacris accipit fulcimentum. Constat enim, secundum Scripturam Divinam, quod summum sacerdocium veteris legis certe cognacioni aut generi debebatur: nullus enim preter filios Aaron debuit esse summus sacerdos. Papatus autem certe cognacioni aut generi non debetur. Petrus enim nequaquam pro se et filiis papatum recepit a Christo. Ex quo, ergo, iure successionis qui erat summus sacerdos in veteri lege sacerdocium summum obtinuit, et non erat statutum in lege veteri quod summus sacerdos, effectus hereticus, ipso ab heresi desistente,

---

8 racionibus] allegatis *added* Ly | enim] eciam Ly (*added* Vg) | complecionem] compleccionem We **9** collocucionem] collacionem Na Vc We Di **10** multipliciter] dupliciter Ly | Dicitur] videtur Vc **11** efficiebatur] efficitur Bb An Fi Na effectus fuerit Di **12** sacerdos] pontifex Ly Vg **13** secundum[1]] rei *added* Ly **14** inter] ipsum et *added* Ly | summum[1]…et] *omitted* Ly **16** verum] veram Vd Di **17** recuperavit] recuperabat Ly Vc We **18** quando…officii] *omitted* Bb **19** efficitur] efficiatur Na Vc We efficeretur Vd | quantumcunque] quomodocunque Ly | papatum] tamen *added* Vd **24** per racionem] racione Vd **25** sacerdotem] pontificem Ly Vg | et] summum pontificem scilicet *added* Vd **26** tota] sacra *added* Vc **27** predicta] talis Ly | accipit] capit Vd **29** aut] Bb Na: et Ly Vg Fi Vc We et aut An **30** sacerdos] pontifex Ly **31** generi] congregacioni Di | filiis] suis *added* Ly Vg Di **32** papatum] papatu Bb | ergo] *omitted* An **33** obtinuit] obtinerat Na | statutum] statum An **34** heresi] discedente seu *added* Vd

---

29s nullus…sacerdos] Exodus 29:9, 28

non recuperaret illud quod sibi debebatur iure successionis hereditarie, conveniens fuit, ut videtur, quod, ipso ad fidem reverso, recuperaret sacerdocium quod per hereticam pravitatem amiserat. Papa autem iure successionis hereditarie papatum minime habet, et ideo, si propter perfidiam heresis papatu privatur, nequaquam papatum recuperat, nisi eligeretur de novo.

Aliter dicitur quod, quia summus sacerdos antique legis sacerdocium habuit iure successionis, ideo execucionem officii amittere potuit per hereticam pravitatem. Officium autem, quamdiu vixit, non amisit. Sed papa non habet officium papatus iure successionis, ideo amittendo execucionem papalis officii ipsum officium papale amittit. Et ita differencia est inter papam hereticum et summum sacerdotem hereticum in veteri lege.

Discipulus: Intelligo responsionem istorum ad primam racionem, ideo indica qualiter respondetur ad secundam.

Magister: Ad secundam racionem, dicitur quod omnes episcopi et prelati ecclesiastici incurrentes hereticam pravitatem, sive publice sive occulte, iure divino suis dignitatibus sunt privati, quia in hiis que sunt propria religioni christiane, nulla potest esse communicacio heretici ad fidelem, et ideo, quantum ad illa que spiritualia sunt, hereticus fidelibus preesse non potest. Distinccio enim fidelis et infidelis non est ex iure humano canonico et civili, sed est ex iure divino. Et ideo quod infidelis, qualis est omnis hereticus, fidelibus in spiritualibus preesse non debeat, est ex iure divino. Quare iure divino omnis hereticus omni prelacione ecclesiastica est privatus, quod Apostolus 2 Cor. 6 insinuare videtur, cum dicit: “nolite iugum ducere cum infidelibus, que enim participacio iusticie cum iniquitate, aut que societas lucis ad tenebras, que autem convencio Christi ad Belial, aut que pars fidelis cum infidele, quis autem consensus templo Dei cum idolis”. In quibus verbis Apostolus videtur precipere fidelibus universis ne subsint infidelibus, et ne communicent eis. Quod

35 recuperaret] recuperat Vd **36** ipso] ipse Ly Vg | fidem] fide Bb | reverso] reversus Ly Vg **39** papatum] papatu Bb An Fi *omitted* Na | recuperat] recupit Na | eligeretur] obligeretur Bb An Fi Na **40** habuit] habuerit An Fi Na **41** per] propter Ly Vg Vc **42** amisit] amittit Na **44** ipsum] *omitted* Vd | ita] ista Ly Vg Bb Na Vd Di **47** secundam] racionem *added* Ly Vg **48** prelati] *omitted* Na **49** hereticam] An Fi | pravitatem sive] *omitted* An **50** hiis] illis Vc We Vd **53** et infidelis] *omitted* Bb | humano] sive *added* Ly | et[2]] vel Vc We | est[2]] *omitted* Vc **54** infidelis] infideles Ly Vg | omnis] omnino Vd **55** debeat] debeant Ly | Quare] quia Na **56** 2] ad Vd | 6] 8 Vg **57** cum[1]] ait Ly Vg | dicit] enim Ly *omitted* Vg **58** societas] participacio Di **59** aut] *omitted* Vg | infidele] Vulg: infideli Ww **60** templo] Vulg Ly: templi Vg Bb An Fi Na Vc We Vd | Dei] Vulg Ly Vc We: *omitted* Vg Bb An Fi Na Vd | videtur] insinuare et *added* Ly insinuare vel *added* Vg **61** et] *omitted* Vg | fidelibus…Quod] *omitted* An

56–60 Apostolus…idolis] 2 Corinthians 6: 14-16

potissime veritatem habet quantum ad spiritualia, et ea que propria sunt religioni christiane. Quamvis enim in temporalibus possint fideles subesse infidelibus et communicare ipsis, in spiritualibus tamen eis subesse non debent. Et ita omnis hereticus, cum sit infidelis, iure divino omni prelacione ecclesiastica est privatus. Et ita, minor illius racionis est falsa secundum assercionem istam.

Ad probacionem eius respondetur quod, licet episcopi inferiores summo pontifici, et alii prelati, si hereticam incurrerint pravitatem, sint iure divino omni ecclesiastica prelacione privati, tamen ex causa racionabili, per ordinacionem concilii generalis vel summi pontificis, possunt, si conversi fuerint, ad suas restitui dignitates. Quamvis enim iure divino heretici sint omni ecclesiastica prelacione privati, restitucio tamen eorum ad pristinam dignitatem, si conversi fuerint, est iure divino nullatenus interdicta, et ideo per ecclesiam restitui possunt, et talis restitucio vel est nova eleccio vel equipollet eleccione nove.

Discipulus: Ista responsio sacris canonibus obviare videtur. Nam non videtur quod episcopus, factus hereticus, iure divino sit episcopatu privatus. Quia, qui iure divino est episcopatu privatus, statim absque licencia cuiuscunque episcopatui renunciare tenetur. Qui enim auctoritate superioris est dignitate privatus, non debet petere ab inferiori cedendi licenciam. Sed episcopus, factus hereticus, non potest renunciare sine licencia pape, qui est inferior lege divina (Extra, *De renunciacione*, cap. *Nisi* et cap. *Post translacionem*), ergo episcopus, factus hereticus, non est per legem divinam episcopatu privatus.

Item, si episcopus hereticus esset iure divino episcopatu privatus, quilibet qui fuit subditus eius, sciens ipsum esse hereticum, ipsum vitare deberet, nec deberet sibi quomodolibet obedire. Sed hoc canoni Symachi pape, qui ponitur 8 q. 4 cap. *Nonne*, aperte repugnat, qui iubet nullum clericum ante tempus sentencie ab episcopo suo discedere, dicens: “nonne directa sunt verba canonum ‘quicunque clericorum ab episcopo suo ante tempus sentencie pro dubia suspicione discesserit, manifestam in eum manere censuram.’ Lex enim

---

63 enim] *omitted* Na **64** ipsis] *omitted* Ly Vg | eis] ipsis Ly Vg **67** probacionem] istam *added* Bb **68** pontifici] pontifice Ly Bb Vd **71** sint] sunt Ly | ecclesiastica] ecclesiastico An **73** est] ex Ly Vg | nullatenus] est *added* Ly Vg **75** non] *omitted* Ly Vg **76** divino] non *added* Ly Vgm **77** qui] aut Vd | cuiuscunque] quacunque Ly **78** tenetur] teneretur Ly **80** qui] quo Vd
83 Item…privatus] *omitted* An **84** deberet] debent Na **85** deberet] debent Na **87** discedere] descendere Bb recedere Di **88** quicunque] si quis Ly | clericorum] canonicorum An Fi Na Di canonicus Vd **89** suspicione] supposicione Fi | discesserit] discessit Bb Vc We decessit Vd | manifestam] manifesta An Bb | eum] Fb Ly: eo Vg Bb An Fi Na Vc We

---

81 Extra…Nisi] X, I, 9, 10, col. 107 | et…translacionem] X, I, 9, 10, col. 112
85–91 ponitur…relinqui] c.1, C. 8, q. 4, col. 599

ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum priusquam sub luce obiecta constiterint exigit non relinqui". Ex quibus verbis datur intelligi quod ante tempus sentencie non est ab obediencia episcopi heretici recedendum, et per consequens non est iure divino episcopatu privatus.

Magister: Ad evidenciam prime obieccionis tue, que fundatur in hoc quod pro nullo crimine potest episcopus renunciare episcopatui sine licencia pape, dicitur esse sciendum quod, sicut recitat glossa in capitulo preallegato (Extra, *De renunciacione*, cap. *Nisi*), de hoc sunt opiniones contrarii, quibusdam dicentibus "quod nullus criminosus, nullus irregularis potest renunciare sine licencia pape... eciam si... titulum non habeat ut simoniacus, et intrusus", et secundum istos videtur quod episcopus factus hereticus non potest renunciare sine licencia pape. Alii dicunt quod quidam renunciare possunt sine licencia pape. Unde "dicunt quod simoniacus et intrusus non habent titulum sed fures et invasores sunt, 1 q. 1 cap. *Ordinaciones*, et ideo quando plus rem tenent, tanto plus peccant, et fur semper est in mora". "Unde dicunt" isti "quod renunciare... tenentur canonis auctoritate, 1. q. 1 cap. *Si quis neque*,"eciam absque licencia pape, sed "in aliis qui titulum habent secus est: ibi enim necessaria est licencia pape". Patet ergo quod de petenda cedendi licencia sunt opiniones diverse.

Hoc viso, dicitur distinguendo, ut videtur, concordando cum glossa que opiniones recitat supradictas. Quia episcopus criminosus aut habet titulum secundum veritatem, vel hominum opinionem (sicut simoniacus, saltem non notorius sed occultus, vel non notorius hereticus), aut non habet titulum neque secundum veritatem neque secundum opinionem hominum (sicut publice intrusus). In secundo casu, videtur quod talis, cum habet conscienciam et propositum renunciandi, statim renunciare debet, nec videtur quod unquam teneatur petere cedendi licenciam. Si autem criminosus habet titulum secundum veritatem, nullo modo potest cedere absque licencia petita et optenta. Si autem habet titulum non secundum veritatem sed secundum opinionem hominum, ab

---

90 luce] Ly Vg Bb: An Na Vc We lite Fi **91** constiterint] Fb Ly: constituerit Vg Bb An Fi Na Vc We Vd | relinqui] Bb We: reliqui Ly Vg An Fi Na Vc relinquam Vd **98** irregularis] regularis Di **99** eciam] et An Vc **102** habent] habet An **103** 1] plt' Vd | rem] Gl: *omitted* Ww **104** et] Gl: quia Ww | dicunt] quod *added* Ly Vg Bb We | quod] Gl Na Vc: *omitted* Ly Vg Bb An Fi We **105** nequeeciam] *omitted* Vd **106** aliis] illis Ly | habent] habet An | enim] Gl: *omitted* Ww **108** viso] *omitted* Bb | videtur] habetur An Fi Na Vd Di **110** vel] aut secundum Ly Vg **111** sed…notorius] *omitted* Vd | neque] *omitted* Vc **112** secundum[1]] rei *added* Fi **113** talis] Kn: statim *added* Ww **115** cedendi] cendendi Bb | habet] habeat Ly **117** non…sed] *omitted* Di

---

96–99 Extra…intrusus] Gloss to I, 9, 10, s.v. sed duntaxat, col. 233 **103** 1…Ordinaciones] c. 113, C. 1, q. 1, col. 402 **102–104** Unde…mora] Gloss, *ibid.*, col. 234 **105** 1[1]…nequeeciam] c. 70, C. 1, q. 1, col. 382 **106s** …pape] Gloss, *ibid.*, col. 234

omni administracione et execucione officii statim cessare tenetur, et nichilominus in manu superioris, scilicet pape, renunciare debet, et ita debet quodammodo petere cedendi licenciam, vel verius quare non potest retinere officium explicare. Et hoc debet non quin sit dignitate privatus, sed quia debet satisfacere illis qui ipsum reputant verum titulum habuisse, presertim cum possit esse occultum quod non habuit titulum verum, et nullus debet diffamare seipsum. Quare, ne diffamet seipsum, debet petere cedendi licenciam, et auctoritate superioris renunciare sollempniter. Hiis glossa concordare videtur, que ait: “licet titulum non habeat simoniacus, tamen videtur habere titulum, cum per eleccionem habuerit ecclesiam, quoad communem opinionem habet titulum, cum occulta fuerit simonia. Unde saltem propter hoc tenetur licenciam petere, et causa potest subesse, quia, si bene administraverit, papa de facile dispensabit cum eo”. Et post: “ satis posset hic dici quod intrusus omnino debet cedere, quia nec quantum ad opinionem nec quantum ad veritatem titulum habet”. Ex hiis patet quod quandoque occupans dignitatem debet statim cedere, quandoque non debet statim cedere, publice scilicet renunciando, licet nonnunquam ante talem renunciacionem publicam cessare debeat ab omni administracione et officii execucione.

Per hoc ad tuam obieccionem taliter respondetur, quod interdum episcopus iure divino episcopatu privatus, licet statim debeat cessare ab administracione officii, potest tamen et debet publice ex causa petere cedendi licenciam ab inferiori iure divino, non quia non est privatus iure divino, sed ex alia racionabili causa. Sic est de episcopo pravitatem hereticam incurrente, quia debet petere licenciam cedendi, non quia non sit de iure divino privatus, sed quia ante perfidiam heresis habuit verum titulum, et post habuit secundum opinionem hominum. Et ideo debet statim cessare ab omni administracione et execucione episcopalis officii, sed non debet statim publice et sollempniter renunciare, presertim si est occultus hereticus, ne prodat et diffamet seipsum, sed debet a

---

119 debet[2]] *omitted* Ly Vg **120** verius] renunciare *added* Ly Vgm **121** explicare] explicite allegando Ly explicite (allegando *added* Vgm) Vg **123** habuit] habet Vd **126** cum] enim *added* Ly Vgb **127** habuerit] Gl An Vc: habuit Ly Vg Bb An Fi Na | habet titulum] habuerit Vd **128** cum] Gl: si Ww **129** causa] tamen Vc | subesse] *omitted* Bb **130** cum] *omitted* Bb | Et] paulo *added* Di | satis] sed Bb An Fi Na Vc We *gap* Vg | post…satis] per hoc Ly | hic] Gl: *omitted* Ww | quia] quod Fi **131** ad[2]] *omitted* An We | veritatem] veritate An **132** occupans] culpas Di | dignitatem] dignitate An **133** nonnunquam] nunquam Ly Vg Di **134** publicam] *omitted* Ly Vg | debeat] debet Ly Vg Na **137** iure] quare Bb | episcopatu] est Di | debeat] debet Ly Vg **138** ab inferiori] a superiori Ly Vg **139** non est] *omitted* Bb **141** de] *omitted* Vc We **142** post] opus Bb **144** episcopalis] papalis Vd

---

125–131 glossa…habet] Gloss, *ibid.*, col. 234

papa petere licenciam renunciandi, ut sic auctoritate pape publice et sollempniter renunciet, ne credatur quod renunciat propter hereticam pravitatem.

Discipulus: Per hanc racionem non deberet cessare ab execucione episcopali officii, quia sic proderet et diffamaret seipsum.

Magister: Dicitur quod absque diffamacione suiipsius de heretica pravitate potest cessare ab execucione episcopalis officii, et ideo debet cessare, quia sibi non licet, quantumcunque sit penitens, exequi officium episcopale, ex quo fuit hereticus et per superiorem vel potestatem habentem est minime restitutus. Sed petere licenciam renunciandi vel renunciare in manu pape licet sibi quantumcunque fuerit heretica pravitate fedatus, et ideo hoc debet facere, tum propter statutum ecclesie, tum propter scandala evitanda.

Ad secundam obieccionem, dicitur quod quicunque scit episcopum suum esse hereticum, ipsum debet non episcopum reputare, et sibi minime obedire, sicut notat glossa 2 q. 7 cap. *Sacerdotes*, et glossa 24 q. 1 § 1, que ait: “si scirem prelatum meum esse hereticum, quia novam fingit, nec tamen predicaret, si me excommunicaret, celebrarem in occulto”. Ex quibus verbis clare patet quod episcopo heretico non debet sciens ipsum esse hereticum obedire, sed licet ab ipso discedere, quia iam sentencia legis divine et eciam constitucionis ecclesie est dampnatus. Nec huic obviat canon Symachi pape, si quis subtiliter eius verba inspexerit. Nam, sicut expresse patet, ipse loquitur de illis qui pro dubia suspicione ab episcopo accusato antequam obiecta constituerint presumunt recedere, quod est minime faciendum. Quia quantumcunque episcopus aliquis fuerit effectus hereticus, nullus subditus eius pro dubia suspicione debet ab eo recedere ante tempus sentencie. Secus est de illo qui non dubitat, sed scit, episcopum suum pravitatem hereticam incidisse.

Discipulus: Dic quomodo ad terciam racionem respondetur.

---

146 pape] *omitted* Vd **147** renunciat] renunciet Ly **148** Per] propter Ly | deberet] Ly Bb We: debet Vc debent Vg An Fi Na **149** quia] si *added* Ly | proderet] procederet Ly | et] *omitted* Ly **150** de…officii] *omitted* An **151** et…cessare] *omitted* Di **155** hoc] *omitted* Bb **156** statutum] statum Bb | evitanda] vitanda Vc **157** obieccionem] tuam *added* Di | scit] sit Vg (scit Vgm) We **158** esse] *omitted* Bb **159** Sacerdotes] sacerdos Vg | §] Vg Bb Vc We: cap. 1 Ly si An Fi Na Vd Di | que] qui Vd **160** novam] heresim *added* Ww **161** celebrarem] celebrare An Fi | in occulto] Gl Ly Vg: *omitted* Bb An Fi Na Vc We sed non in aperto *added* Ly | clare] claret Vd | patet] apparet Ly Vg *omitted* Vd **163** quia] quare Ly Vg **164** Nec] sic An sicut Na quia Di | obviat] obstat Vc | eius] ipsius Vd **165** illis] illo Vd **166** constituerint] constiterint Ly Vg Vc Vd **168** nullus subditus] *omitted* Vd (*added* Vdm) | pro] *omitted* Ly Vg **169** scit] sit We **170** suum] in *added* Ly Vc We | pravitatem hereticam] pravitate heretica Vc | incidisse] incurrisse Vd

---

159 glossa[1]…Sacerdotes] Gloss to c. 8, C. 2, q. 7, s.v. agant, col. 686 **159–161** glossa[2]…occulto] Gloss to Gratian *ante* cap. 1, C. 24, q. 1, s.v. qui vero, col. 1382

Magister: Ad terciam respondetur quod secus est de prelacione ecclesiastica et seculari. Nam prelacio ecclesiastica introducta est a iure divino, quia ex ordinacione divina est quod unus fidelis aliis fidelibus in spiritualibus preest. Prelacio vero secularis introducta est a iure humano, quia ex ordinacione humana est quod unus in temporalibus aliis preest. Et ideo, quia distinccio debet esse inter fideles et infideles quoad spiritualia, nec in spiritualibus communicant vel concordant, sed dissenciunt. Possunt autem in temporalibus concordare. Ideo, licet principes seculares, quamvis efficiantur heretici, non sint iure divino principatu seculari privati, prelati autem ecclesiastici, si efficiantur heretici, iure divino ipso facto principato ecclesiastico sunt privati.

Discipulus: Ista responsio tripliciter videtur deficere. Primo, quia aliquorum regum principatus secularis fuit a iure divino, et tamen, quamvis fuissent effecti heretici, non fuissent principatu seculari iure divino privati. Ergo non est hec causa quare principes ecclesiastici, si efficiantur heretici, iure divino sunt privati, quia eorum scilicet principatus est a iure divino.

Secundo, videtur quod eciam principes seculares, si efficiuntur heretici, iure divino suis principatibus sunt privati. Quia illi sunt iure divino privati dominio et principatu super fideles quibus ex precepto iuris divini fideles communicare non debent. Sed ex precepto iuris divini fideles infidelibus communicare non debent, teste Apostolo qui, sicut allegatum est prius, ait: “nolite iugum ducere cum infidelibus”. Ergo principes seculares, si efficiantur heretici, iure divino suis principatibus sunt privati.

Tercio, videtur quod propter hoc quod fideles et infideles quoad spiritualia dissenciunt et discordant, non est dicendum quod infideles quoad spiritualia fidelibus preesse non possint. Nam boni et mali quoad spiritualia dissenciunt et

---

172 terciam] racionem *added* Vd | respondetur] sic *added* Ly | ecclesiastica] heretica An Fi Na **173** quia] *omitted* Bb | ex] *omitted* An **174** in] *omitted* An Fi Na | spiritualibus] spiritualiter Di | preest] preesse debet Ly Vg **175** quia…preest] *omitted* Ly Vg An **176** Et ideo] *omitted* An **177** nec…spiritualibus] *omitted* Bb **179** quamvis] *omitted* Vd | efficiantur] efficiatur An | non] *omitted* Bb | sint] sit de An *omitted* Bb sunt Di **180** autem] tamen Ly Vgb Vc We | ecclesiastici] ecclesie Ly Vg Vc **181** facto] *omitted* Vc **183** fuit] sumuntur Vd **184** fuissent] fuisset An **185** quare] Ly Vg Bb Vc We: quia An Fi Na | principes] id est *added* An Fi Na **186** scilicet] *omitted* Vc **187** videtur quod] *omitted* Bb We | eciam] eciam quod Ly Vg **188** dominio] *omitted* Ly Na **189** et] *omitted* Ly Vg | super fideles] suo Ly | ex] *omitted* Vg de An | fideles[2]] *omitted* Vd | communicare] excommunicare Di **190** debent] debet An | Sed…debent] *omitted* Na Di **191** debent] *omitted* Vg An We | prius] *omitted* An **195** quod] infidelis *added* Vc infideles *added* We | infideles] fidelibus Vc We **196** fidelibus] *omitted* Vc We | possint] potest Vc We possunt Vd

---

191s …infidelibus] 2 Corinthians 6: 14

discordant, et tamen malus bonis quoad spiritualia preesse potest. Ergo, consimiliter, licet fideles et infideles quoad spiritualia dissenciant et discordent, tamen infidelis eciam quoad spiritualia fidelibus preesse valebit.

Magister: Ad primam istorum respondetur, quod non ideo prelati ecclesiastici, si efficiantur heretici, omni prelacione ecclesiastica sunt iure divino privati quia sint prelati a iure divino, sed quia prelacio ecclesiastica a iure divino solummodo sumpsit originem, nec humanitus est inventa, quamvis quod aliqui sint prelati ecclesiastici habeant ex iure humano (quod enim unus sit episcopus et non alius est ex voluntate humana eligencium et consenciencium). Prelacio autem secularis est inventa humanitus, vel potuit humanitus ordinari, licet quidam fuerint principes seculares ex speciali ordinacione divina. Et ideo idem dicendum est de illis principibus secularibus qui ex ordinacione prefuerunt divina et de aliis regibus sive principibus qui ex ordinacione prefuerunt humana, quia non aliud ius vel aliam prelacionem habuerunt isti quam alii, licet consimile ius vel prelacionem habuerint ab alio isti quam alii. Prelati autem ecclesiastici aliud ius et aliam prelacionem habent quam principes seculares, quia prelacionem habent inventam divinitus, quam infideles super fideles habere non debent. Et causa apparencior assignatur, quia fideles et infideles in spiritualibus, que respicit prelacio ecclesiastica, non communicant sed discordant. Et ideo, sicut infideles nolunt in ritibus suis doceri et regi ab aliquo ritus contrarii, ita non debent fideles quoad spiritualia et ritus religionis sue aliquo modo infideli subesse.

Ad secundam tuam instanciam respondetur quod principes seculares infideles, sive nunquam fidem susceperint, sive fidem susceptam reliquerint, vel pertinaciter contra fidem erraverint, non sunt suis principatibus iure divino privati, nec regulariter ex precepto iuris divini fideles eos vitare tenentur, quia in

---

197 malus] mali Ly | potest] possunt Ly | Ergo] *omitted* Bb **198** discordent] discordant Bb Vd **199** infidelis] infideles Ly Vg | eciam] *omitted* Ly Vg Bb | valebit] valebunt Ly Vg Di **200** istorum] *omitted* Ly Vg **201** si efficiantur] cum efficiuntur Ly **202** sint] sunt Bb An Fi Na Vd **203** solummodo] solum Vd | quod] *omitted* Vd **204** ecclesiastici] qui *added* Vd | ex] a Ly | enim] videlicet Vd **205** ex] a Ly | inventa…205 consenciencium] adinventa quamvis ita sit quod aliqui prelati ecclesiastici habeant quod scilicet unus sit episcopus ex humano iure et non alius ex voluntate humana consenciencium et eligencium Di **206** humanitus[1]] *omitted* Ly Vg **208** prefuerunt] presunt An **209** divina] sicut *added* Ly **210** quia] qui Ly Vg | isti] *omitted* Ly Vg | quam alii] *omitted* Ly Vg An quam illi Vc We **211** habuerint] habuerunt Ly Vgb | alii] illi Vc We **212** seculares] secures An **214** debent] debet An **215** ecclesiastica] ecclesiastico An **216** nolunt] volunt Fi | regi] *omitted* Bb **217** non] nec Vc We **218** aliquo modo] aliquo modo] alicui Vd **219** secundam…instanciam] aliam (terciam Vg) obieccionem Ly Vg **220** susceperint] susceperit An | reliquerint] relinquerint An Vg (reliquerint Vgb) Vd **221** sunt] sint Ly | suis] *omitted* Ly

temporalibus eos vitare non necessario astringuuntur regulariter ex iure divino (licet ex iure divino aliqui infideles fuerint specialiter devitandi), sed in spiritualibus et in hiis que contra religionem faciunt christianam eos vitare tenentur. Quod enim infideles ex iure divino non sunt in omnibus evitandi, aperte insinuat Paulus Apostolus cum dicit prima Corinth. 7: “si quis frater uxorem habet infidelem et hec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, et si qua mulier habet virum infidelem et hic consentit habitare cum illa non dimittat virum”. Ex quibus verbis datur intelligi quod licet fidelibus communicare infidelibus, quod eciam in plerisque locis epistolarum suarum innuit manifeste, precipiens fidelibus dominis eciam infidelibus obedire. Verumptamen, in hiis que erant contra legem divinam, nec eis communicare nec eis obedire debebant, teste beato Augustino qui, ut habetur 11 q. 3 cap. *Imperatores*, ait: “Iulianus extitit imperator infidelis. Nonne extitit apostata, iniquus, idolatra. Milites christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in celo erat. Quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent, preponebant illi Deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant et distinguebant Deum eternum a domino temporali”. Ex quibus verbis colligitur quod infidelibus et hereticis in nova lege licebat fidelibus in temporalibus obedire, sed non in spiritualibus. Et ideo, quantum est ex iure divino, non sunt infideles et heretici regulariter devitandi.

Discipulus: Hoc videtur contradicere supradictis, et eciam beato Cypriano qui, ut allegasti in racione terciadecima, pro assercione ista ex iure divino accipit fundamentum quod infidelibus eciam in temporalibus non debent

223 necessario] *omitted* An | ex] precepto *added* An Fi Na Vd Di | iure divino] iuris divini Vd **224** licet…divino] *omitted* Vg Bb *added* Vgm licet ex precepto iuris divini Vd | devitandi] evitandi Vg | sed] *omitted* Bb **226** ex…divino] *omitted* Di | sunt] sint Vc **227** Apostolus] *omitted* Ly Vg | cum] *omitted* Vd | prima] ad *added* Ly Vg Vd **228** habet] habeat Ly **230** verbis] *omitted* Ly | datur intelligi] habetur Vd | fidelibus] habitare et *added* Vd Di **231** communicare] cum *added* Ly Vd Di **232** dominis] et *added* Ly | eciam] et Vc Vd | dominis…infidelibus] *omitted* Bb **233** erant] essent Vd | communicare…eis] *omitted* Bb **234** cap Imperatores] Ly Vgm: *omitted* Vg Bb A Fi Na Vc We Vd iulianus Di **235** extitit[1]] *omitted* Vd | Nonne] nonno Na **236** iniquus] et *added* Ww | veniebatur] Fb We: inveniebatur Ly Vg Bb An Fi Na Vc Di **237** volebat] ve[bas] An volebant Na **238** ut[1]…preponebant] *omitted* An | ut[2]] Fb: et Ww | illi] *omitted* Vc **239** ite] item An | statim] ei *added* Vd | distinguebant] distinguebat An Fi **241** et] eciam Ly Vg Na **242** est] *omitted* Vg | et] eciam Bb Na Vc We **243** heretici] enim *omitted* Ly Vg Bb Fi Vc We | regulariter] irregulariter Bb Fi irrevocabiliter Vd Di | devitandi] et per hoc patet responsio ad obieccionem terciam *added* Ly **245** in] *omitted* Ly | terciadecima] 11[a] An **246** accipit] accepit Vd | fundamentum] fundamenta Vg | in] *omitted* We | debent] debeant Vc

227–230 prima…virum] 1 Corinthians 7: 12-13 **234–240** ut…temporali] c.98, C.11, q. 3, col. 671

communicare fideles, cum probat quod cum infidelibus non terrestris cibus nec secularis potus debet esse communis, per hoc quod, ut legitur in libro Regum, propheta qui ivit ad exprobandum Ieroboam prohibitus fuit a Deo comedere panem et bibere vinum in loco illo.

Magister: Respondetur ad hoc quod hoc fuit speciale in exprobacionem et aggravacionem ac detestacionem peccati Ieroboam, qui apostatavit a fide et alios apostatare fecit. Ex hoc tamen exemplo accepit Cyprianus argumentum quod hereticis cupientibus alios ad suam trahere pravitatem, cum commode vitari possunt, eis nullatenus communicare debemus. Ita quod hoc regulare est quod infidelibus quibuscunque, absque causa racionabili et quasi urgente, ex precepto iuris divini communionem negare non debemus et tenemur. Hoc autem generale est, quod eis in spiritualibus et in hiis que religione christiane sunt propria, neque obedire neque subesse valemus, nisi preceptis legis divine contraire velimus.

Discipulus: Explana quomodo ad alias raciones respondetur.

Magister: Ad quartam racionem patet responsio per predicta, quia non est extra legem divinam hereticos et alios infideles fidelibus in temporalibus presidere, et ideo Joseph et Daniel et alii catholici et fideles, tam in novo testamento quam sub veteri constituti, absque transgressione legis divine infidelibus in temporalibus deservierunt.

Ad quintam dicitur quod hac non est generaliter vera: 'ad quem spectat institucio alicuius ad eundem spectat destitucio eiusdem'. Nam metropolitanus potest confirmare, consecrare, et constituere electum in episcopum, et tamen eundem destituere minime valet. Et esto quod hec esset vera generaliter, hec

---

247 cum[1]] *omitted* Bb | non] nec Ly Vc We **248** ut] *omitted* Ly Vg **249** Deo] domino Vg | comedere] convenire An **250** vinum] aquam Di **251** Respondetur] *omitted* Ly Vg | hoc[1]] dicitur *added* Ly Vg **252** apostatavit] apostavit An **253** alios] 9[os] An | accepit] accipit Ly Vc beatus *added* Vd **254** cum] si Ly Vgm Di **255** vitari] vitare Ly Vg | eis] *omitted* Ly Vg | debemus] Et *added* Ly Vg | hoc] *omitted* Vg (*added* Vgm) | regulare] Ly Vg An Na We: irregulare Vgm Bb Fi Vc **256** causa] caui An | quasi] necessitate Ly Vg **257** divini] divinim An | communionem] communione Vg An | non] Ly Vg: *omitted* Bb An Fi Na Vc We Vd Di | debemus] *omitted* Vc We | et] Vg Bb An Fi Na: nec Ly Vgb *omitted* Vc We | tenemur] tenentur An **259** divine] *omitted* Bb **261** respondetur] respondes Bb **262** racionem] respondetur et *added* Di | per] *omitted* Vg (*added* Vgb) | quia] quod Ly Vg **263** extra] contra Ly Vgm (Vg: extra) Di | fidelibus] *omitted* Vg (*added* Vgm) **264** et[1]] *omitted* Ly Vg Vc | catholici] catholice An | in] sub Vc We Vd **265** sub] in Ly **266** in temporalibus] *omitted* Bb | deservierunt] servierunt Ly Vg Bb Vc Di **267** quintam] racionem *added* Ly | hac] hoc Ly Vg hec Vc We Vd | vera] verum Ly Vg **269** constituere] restituere Vc instituere We | electum] clericum Ly Vg eleccionem We **270** eundem] *omitted* Vd | hec[2]] adhuc Vd

tamen est omnino falsa: 'ad illum solum pertinet destitucio alicuius ad quem institucio spectat eiusdem'. Quia institucio sacerdotis spectat ad episcopum, et tamen superior episcopo potest destituere ipsum. Ita, esto quod eligentes papam possent destituere ipsum, ex hoc non sequitur quod non potest destitui a iure divino, quod est super omne ius humanun et omnium eligenciun potestatem.

Ad sextam dicitur quod ecclesia universalis regitur a Spirito Sancto, et ideo ecclesia universalis nunquam deficiet in hiis que sunt necessaria ad salutem, licet in aliis deficere possit pariter et errare. Et ideo, si papa esset occultus hereticus, et per consequens papatu privatus (et ideo illa que iurisdiccionis sunt exercere non posset, quamvis posset facere ea que ordinis sunt), Deus ecclesie provideret, vel revelando ecclesie perfidiam pape, et quod non valuerunt quantum ad ea que iurisdiccionis sunt illa que fecit, vel preservando aliquos episcopos, vel per alium modum sibi possibilem, licet nobis ignotum. Et ideo nullus ordo ecclesiasticus necessarius ad salutem ecclesie universalis confunderetur, licet multa sine quibus potest esse salus possent esse confusa. Preservaret enim Deus ne confunderentur illa que universali ecclesie sunt necessaria ad salutem. Unde ista racio concludit equaliter quod mulier non potest putari papa et haberi pro papa et quod paganus et infidelis (reputatus tamen christianus fidelis) non potest haberi pro papa, sicut quod papa hereticus et iure divino papatu privatus non potest haberi pro papa.

Quia, si mulier vel paganus infidelis haberetur pro papa, et de facto consecraret episcopos, et ordinaret, et christianos ad dignitates ecclesiasticas promoveret, non minus confunderetur ecclesiastica hierarchia quam si papa hereticus, iure divino papatu privatus, putaretur papa, et papale officium in omnibus exerceret. Imo magis confunderetur ecclesiastica hierarchia quam si hereticus, iure divino papatu privatus, putaretur a catholicis esse papa. Licet, ordinando de facto et consecrando nulli tribueret execucionem officii, verumptamen ordinem conferret dummodo servaret formam ecclesie. Mulier

---

271 solum] *omitted* Ly **275** super] supra Vc We | potestatem] ponentem Bb Et *added* An
277 deficiet] defi[ce] An deficeret Vd **278** in] et An **280** posset[1]] potest Vg | posset[2]] potest Vg
282 ea] illa We Vd | preservando] consecrando Ly Vgm | aliquos] alios Ly Vg Vc Vd Di veros *added* We **283** per] *omitted* An **284** ecclesiasticus] ecca[co] An | necessarius] *omitted* Nc
285 confunderetur] confundaretur Bb An Na | possent] posset An Na **286** enim] *omitted* Vg (*added* Vgb) **287** racio] *omitted* Vg (*added* Vgb) Bb An Fi Na Di **288** et[1]…papa] *omitted* Bb | reputatus] reputatur Na **289** tamen] tum Vd | christianus] et *added* Vc We | sicut…papa[2]] *omitted* Ly **292** et[2]] *omitted* Ly Vg aut Bb Fi Vd | christianos] ecclesiasticos *added* Na | ad] et Ly
293 hierarchia] We: ierarchia Ly Vg Bb Fi Vc gerarchia An Na **294** papa…296 putaretur] *omitted* Vd Di **295** confunderetur] confundaretur Bb Fi Na | hierarchia] hierarchia] ierarchia Ly Vg An Na **297** officii] effici[ii] An **298** formam] ordinem Ly *omitted* An

autem, aut paganus vel iudeus qui nunquam fuit christianus, nec execucionem nec aliquem ordinem verum conferret, licet servaret formam ecclesie. Cum ergo constet quod aliquando mulier a cunctis catholicis putabatur papa (et eadem racione aliquis paganus vel iudeus retinens in corde infidelitatis perfidium posset putari christianus et in papam assumi), non est incredibile quod aliquando hereticus habeatur pro papa, licet verus papa non sit, eo quod iure divino est papatu privatus. Sic vero constat quod maior difficultas est si mulier habeatur pro papa quam si papa fiat hereticus, licet iure divino ipso facto sit papatu privatus.

Ad ultimam racionem respondetur quod, licet in Sacra Scriptura de privacione officii et beneficii sub hiis verbis nullatenus mencio habeatur, sub aliis tamen verbis de hac pena mencio in Divinis Scripturis habetur. Quia ex hoc ipso quod papa hereticus non est sequendus, sed vitandus, et ex hoc quod non est ei in spiritualibus communicandum, habetur quod papa hereticus officio et beneficio est privatus, quia papa verus qui non est privatus officio et beneficio est sequendus, et est ei non solum in temporalibus sed eciam in spiritualibus communicandum, et est obediendum eidem. Constat autem per Scripturam Sacram quod papa hereticus, quam cito scitur esse hereticus, non est sequendus, nec est ei in spiritualibus communicandum. Ergo per Scripturam Sacram officio et beneficio est privatus.

CAPITULUM 71

Discipulus: Allegasti multa ad probandam et defendendam assercionem que dicit quod papa, hereticus factus, est iure divino papatu privatus. Nunc autem peto ut referas quam potestatem, secundum literatos, habet ecclesia super papam labem hereticam incurrentem.

---

299 aut] ac Ly | vel] aut Vc We **300** servaret] conservaret Na **301** constet] constat Ly Vg | cunctis] *omitted* Ly Vg **303** posset] potest Vg | quod] quin Ly Vg **305** Sic…307 privatus] *omitted* Vf | vero] ergo Vd **306** licet] sed Ly *omitted* Bb | ipso facto] ipse Ly **309** nullatenus] ultimis An **310** Quia] quare Ly **311** ipso] ipse Bb | papa] est *added* Vd | sed vitandus] *omitted* Vd **312** habetur] *omitted* Vg (*added* Vgm) hoc *added* Ly Vg **313** et beneficio] *omitted* Ly Vg | privatus[1]…est[2]] *omitted* Na **314** est[1]] non solum in temporalibus sed eciam in spiritualibus *added* Ly Vg | non…ei] *omitted* An | non solum] nedum Ly | eciam] et Ly **315** autem] autem] ergo Vg (autem Vgm) | per…317 Ergo] *omitted* An **316** quam cito] Vgb Na Vc We: quam scito Bb quando Ly Vg An Fi **1** 71] 69 Ly Vg **2** probandam] probandum Ly Vd Di | defendendam] defendendum Ly Vd Di **3** factus] effectus Ly | est] de *added* Ly Vg | Nunc] non Bb | autem] autem] *omitted* Vd **4** quam…6 Magister] *omitted* An

---

300s Cum…papa] "Pope Joan": cf. Ockham, OQ 1.17.22-24

Magister: Circa interrogacionem illam opiniones reperiuntur contrarie. Quarum una est dicencium papam hereticum esse iure divino papatu privatum, qui tenent quod papa hereticus non maiori privilegio gaudet quam alius episcopus, si pravitate heretica fuerit maculatus, et ideo ecclesia universalis (et concilium generale, et quelibet persona catholica) eandem habet potestatem super papam hereticum quam super alium episcopum hereticum habere dinoscitur, et pro ista assercione arguitur sic.

Si papa, effectus hereticus, haberet privilegium speciale quod alii episcopi heretici minime habent, aut habet illud privilegium a iure divino, aut a iure humano. Non a iure divino, quia in tota Scriptura Divina non poterit reperiri quod inter papam hereticum et alium episcopum hereticum fiat distinccio. Nec habet aliquod privilegium speciale a iure humano, quia eciam ius humanum inter papam hereticum et alium episcopum hereticum non distinguit. Nullo ergo privilegio gaudet papa hereticus speciali.

Discipulus: Dicetur forte quod ex recto dictamine racionis papa hereticus gaudet privilegio speciali, quia, sicut secundum rectam racionem nobiles minus puniuntur quam ignobiles (24 q. 1 cap. *Qui contra*), ita videtur quod secundum rectam racionem minus sunt puniendi maiores in ecclesia quam minores. Cum ergo papa in ecclesia sit maximus, videtur quod secundum rectam racionem minus puniendus est, si efficiatur hereticus, quam alius episcopus hereticus inferior. Et ita gaudet aliquo privilegio speciali.

Magister: Nonnullis apparet quod racio tua non concludit propositum, sed magis oppositum. Nam crimini graviori maior debetur vindicta, Extra, *De hereticis*, cap. *Excommunicamus*, ubi sic scribitur: “in quo maior est culpa, gravior exerceatur vindicta”. Sed labes heretica gravior est in papa quam in alio inferiori episcopo. Ergo secundum rectam racionem gravius puniri debet. Quia,

---

6 illam] tuam Vc We Vd Di **7** esse] *omitted* Vd | papatu] papatui Bb **8** tenent] tenet Vg tuum An | maiori] maior We **9** et[1]] *omitted* Bb | ideo] nec *added* Ly | ecclesia universalis] esset An | et[2]] nec Ly **10** eandem] *omitted* Vc **11** super[1]] sicud An **13** speciale] spo[le] An | alii] *omitted* Vc **14** minime] non Vd *omitted* Di **15** reperiri] inveniri Ly Vg reparari Bb **16** et] inter *added* Di | alium episcopum] episcopum et alium Ly | distinccio] destinccio An | Nec] fiet An **20** Dicetur] diceretur Ly Vg Bb Di **21** speciali] papali Na **22** ignobiles] innobiles Ly Vg | quod] *omitted* Vc Di **23** racionem] quod *added* Vc | sunt…25 minus] *omitted* Di **25** si…hereticus] *omitted* Di | efficiatur] efficitur Bb officiatur An **26** inferior] *omitted* Di **27** sed…oppositum] *omitted* Di **28** crimini graviori] maiori Di | maior] maiori Bb An Na We | debetur] pena seu *added* Di **29** Excommunicamus] vindicamus Vd Di **30** gravior[1]] Fb: maior Ww

---

22 24…contra] c. 32, C. 24, q. 1, col. 978 **29s** ubi…vindicta] X, V, 7, 13, col. 788

ut notat glossa 2 q. 5 cap. *Presul*, papa, si peccat, quantum ad aliquid “deterioris condicionis” est, “quia ipse sine comparacione aliorum creatus est maior et ideo sine spe venie condempnandus est, ut diabolus”.

Ad racionem ergo tuam respondetur quod quantum ad aliquid est simile de nobili et ignobili et de papa heretico et alio episcopo heretico, et quantum ad aliquid est dissimile. Est enim simile quantum ad hoc, quod, sicut nonnulla peccata graviora sunt in nobili quam in ignobili, ita perfidia heresis gravior est in illo qui fuit papa quam in alio episcopo, et ideo, sicut nobilis quantum ad aliquam penam gravius punitur quam ignobilis (ut notat glossa super preallegatum capitulum *Qui contra pacem*), sic papa hereticus gravius est puniendus quam alius episcopus hereticus. Est autem ad hoc dissimile, quod nobilis per peccatum suum nobilitatem nequaquam amittit, sed retinet, et ideo aliqua pena minus punitur quam ignobilis. Nec mirum, quia, si pena aliqua speciali, puta verberibus vel consimili, puniretur sicut ignobilis, alii innocentes de genere suo vituperandi forent. Sed papa, si fiat hereticus, dignitatem papalem non retinet sed amittit, et ideo propter dignitatem quam non retinet non debet minui pena, et ideo similiter gravius puniendus est papa hereticus quam alius episcopus hereticus, nec aliquo gaudet privilegio speciali.

CAPITULUM 72

Discipulus: Dixisti circa interrogacionem meam esse opiniones contrarias. Recitasti autem unam, dic ergo aliam.

Magister: Alia est opinio dicencium quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus, qui tenent quod nullus super papam optinet potestatem, nisi ecclesia universalis vel concilium generale. Ecclesia autem universalis, si

---

32 5] Ly Vg: 4 Bb An Fi Na Vc We Vd Di | si peccat] *omitted* Ly ut spectat Vgb **33** comparacione] cooperacione Ly | maior] Fb: *omitted* Ww **34** venie] Fb Ly: *omitted* Vg Bb An Fi Na Vc We Vd Di **36** et^{1}…heretico^{2}] *omitted* Di | ignobili] innobili Ly | et^{3}] de *added* Bb An Fi Na **38** sunt] *omitted* Bb | in^{2}] Ly Vg Vc: *omitted* Bb An Fi Na We | ignobili] innobili Ly Vg **39** in^{2}] ab Bb aliquo *added* Ly Vg **40** ignobilis] innobilis Ly **41** capitulum] caº Vd **42** autem] quantum *added* Vd | quod] quia Ly Vg **43** nequaquam] non Ly Vgb (Vg: nequaquam) *omitted* Di | retinet] sed *added* Na **44** ignobilis] innobilis Ly | Nec mirum] nimirum Ly **45** ignobilis] innobilis Ly **46** vituperandi] vituperari Bb vituperati Vc We Vd Di | dignitatem] suam *added* Di **47** quam] quod An We | non^{3}] *omitted* Ly **48** similiter] simpliciter Bb Vc We **49** gaudet] gaudere debet Vd **1** 72] 70 Ly 78 Vg **3** autem] Bb We: *omitted* Ly Vg ergo Fi An Na Vc Vd **5** papam] hereticum *added* Vc We **6** Ecclesia…generale] *omitted* Di | autem] enim Vd

---

32–34 ut…diabolus] Gloss to c.2, C. 2, q. 4, s.v. presul, col. 653 **40s** ut…pacem] Gloss to c. 32, C. 24, q. 1, s.v. ignobiles, col. 1400

conveniret in unum, et eciam concilium generale, habet potestatem deponendi papam et sibi penas alias infligendi. Alie autem congregaciones et persone, antequam papa hereticus per universalem ecclesiam aut concilium generale fuerit papatu privatus, super papam hereticum nullam optinent potestatem. Sed postquam fuerit depositus, iurisdiccioni inferioris summo pontifice, sicut ceteri heretici, est subiectus, nisi ecclesia universalis vel concilium generale post deposicionem ulteriorem punicionem pape heretici sibi specialiter reservaret.

Discipulus: Michi videtur quod tenentes istam opinionem tria probare deberent. Quorum primum est quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus. Secundum est quod ecclesia universalis, et eciam concilium generale, habet potestatem papam hereticum deponendi. Tercium est quod nulla congregacio vel persona inferior ecclesia universali et concilio generali potestatem habet papam hereticum deponendi. Si enim ista essent vera, cetera essent plana. De primo autem tractatum est supra, ubi adducte sunt raciones ad probandum quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus. Ideo pro secundo, ad probandum scilicet quod ecclesia universalis, et eciam concilium generale, habet potestatem papam hereticum deponendi, aliquas raciones excogita.

Magister: Ad satisfaciendum peticioni tue oportet dua probare, quorum primum est quod ecclesia universalis habet potestatem deponendi papam hereticum. Secundum est quod concilium generale talem optinet potestatem. Primum autem probatur primo sic. Illa congregacio que potestatem habet super papam de heresi mendaciter diffamatum, multo magis potestatem habet super papam de heresi irretitum. Sed ecclesia universalis habet potestatem, scilicet, inquirendi de papa super crimine heresis diffamato, licet mendaciter, ut probatum est supra in hoc sexto, capitulo undecimo. Ergo, multo magis, universalis ecclesia habet potestatem deponendi papam de heretica pravitate convictum.

---

7 eciam] eciam] in An | generale] generalem Bb **8** congregaciones] congregacione Bb **10** optinent] optn An **11** iurisdiccioni] eciam *added* Vc We | inferioris] inferiorum Ly Vg **13** ulteriorem] ulteriore An *omitted* Vd | heretici] heresi Ly **14** opinionem] *omitted* Bb **15** deberent] debent Vc **16** est] *omitted* Ly **17** habet] habeat Ly **19** habet] supra *added* Ly super *added* Vg | deponendi] deponendum Ly Vg **21** pro] de Fi Na Vc We **22** eciam] *omitted* Ly Vg **23** aliquas] alias Ly Vg **26** papam] Ly Vg Vc We: *omitted* Bb An Fi Na **27** Secundum] secundo Vg | est] *omitted* Ly Vg **30** de] veraciter Ly Vgm (Vg: de) | heresi] veraciter *added* We **31** papa super] de Ly Vg | diffamato] diffa[te] An diffamatum Fi | licet] *omitted* Bb **32** hoc] libro Vd | undecimo] 2 Ly **33** habet] *omitted* Bb

---

20 tractatum…supra] 1 Dial. 6.69 **31s** ut…undecimo] 1 Dial. 6.11

Discipulus: Cerno quod raciones ille cap. undecimo huius sexti adducte magis concludunt de papa heretico quam papa super crimine heresis mendaciter diffamato. Ideo ad presens nolo pro hac assercione alias raciones audire. Quare transi ad secundum.

Magister: Secundum, scilicet quod concilium generale habet potestatem deponendi papam hereticum, sic probatur. Concilium generale est supra papam de heresi diffamatum, sicut ostensum est supra capitulo decimotercio. Ergo, multo forcius, habet potestatem papam vere hereticum deponendi.

Discipulus: Iste eciam allegaciones in illo capitulo adducte, sunt, ut arbitror, forciores, que poterunt cogitari ad probandum quod concilium generale habet potestatem super papam hereticum, ideo accede ad tercium probandum, scilicet, quod nulla congregacio vel persona, ecclesia universali et concilio generali inferior, habet potestatem papam hereticum deponendi.

Magister: Hoc probatur primo sic. Inferior superiorem iudicare non potest (dis. 21 cap. *Inferior* et cap. *Denique* et cap. *Submittitur* et cap. *In tantum*). Sed papa, eciam hereticus, si non est iure divino papatu privatus, est superior omni congregacione inferiori, et universali ecclesia et concilio generali. Est eciam superior omni persona alia ecclesiastica. Ergo a nulla illarum poterit iudicari.

Secundo sic. Non minor auctoritas requiritur in iudicante papam hereticum quam in iudicante alium episcopum hereticum. Sed episcopus hereticus iudicari non potest ab aliqua persona vel congregacione inferiori se si non esset hereticus, quia episcopus hereticus non potest deponi ab aliquo sacerdote vel congregacione sue diocesis. Ergo nec papa potest deponi ab aliqua persona vel congregacione inferiori concilio generali.

---

35 Cerno] concerno Di | undecimo] 2 Ly | huius] libri *added* Vd **36** quam] de *added* Fi | papa[2]] *omitted* Bb **37** nolo] volo Vd **40** supra] sive An **42** papam] *omitted* Ly **43** Iste] secunde An Fi Na | eciam] *omitted* Vd | allegaciones] asserciones Ly Vg | illo] Ly Vgm Bb Vc We Vd.l. An Fi Na Di *scratched out* Vg **44** poterunt] potuerunt Ly **45** super] supra Fi | probandum scilicet] scilicet ad probandum Vd **46** persona] ecclesiastica *added* Ly | ecclesia] [ca] *added* Vgb **50** eciam] in An | papatu] *omitted* Vd **51** et[1]] *omitted* Ly Vgb Vc We | Est…ecclesiastica] vel persona Di | eciam] *omitted* An **52** superior] inferior An | alia] *omitted* Vd **55** aliqua] alia An **56** aliquo sacerdote] aliqua persona Vd | vel] eciam An **58** generali] vel ecclesia universali *added* Di

---

41 sicut…decimotercio] 1 Dial. 6.13 **49** dis…Inferior] c. 4, di. 21, col. 70 | et[1]…Denique] *Ibid.*, col. 71 | et[2]…Submittitur] *Ibid.*, col. 72 | et[3]…tantum] *Ibid.*

Tercio sic. Sicut quod omnes tangit ab omnibus approbari debet, ita causa que omnes tangit ab omnibus tractari debet. Sed causa pape heretici omnes tangit christianos, ergo per omnes christianos vel per congregacionem que gerit vicem omnium christianorum, cuiusmodi est concilium generale, tractari debet, et per consequens nulla persona vel congregacio inferior concilio generali potest deponere papam hereticum.

CAPITULUM 73

Discipulus: Suntne plures opiniones circa interrogacionem meam quam tibi proposui.

Magister: Tercia est opinio quod non solum universalis ecclesia et concilium generale, sed diocesis Romana, et collegium cardinalium, et imperator, et eciam episcopus in cuius diocesi moraretur papa hereticus, posset eundem deponere.

Hec opinio, quantum ad Romanos, probatur per exemplum de Iohanne decimo secundo, quem privaverunt Romani papatu et alium elegerunt.

Quantum autem ad episcopum in cuius diocesi moraretur papa hereticus, probatur primo sic. Ex iure divino, ad quemlibet spectat episcopum suam diocesim de pravitate heretica expurgare. Ergo, quilibet hereticus trahens moram in episcopatu cuiuscunque episcopi iudicio illius episcopi est subiectus. Aliter enim non haberet episcopus potestatem suam diocesim de omni heretica pravitate purgandi. Ergo papa hereticus est subiectus iudicio episcopi in cuius diocesi commoratur. Ergo episcopus ille potest deponere papam hereticum.

Secundo sic. Episcopi vicini diocesi in qua papa hereticus moraretur haberent potestatem papam hereticum deponendi. Ergo, multo magis, episcopus in cuius diocesi moraretur papa hereticus, saltem cum vicinorum episcoporum consilio, haberet potestatem deponendi papam hereticum. Antecedens probatur

59 sic] *omitted* Vg | Sicut] *omitted* Ly **60** ab…tangit] *omitted* Bb | causa] casum Fi **61** omnes] *omitted* Vg | vel] et Ly An | per[2]] *omitted* Ly **62** omnium] *omitted* Vd **63** inferior…hereticum] que est inferior ecclesia universali aut concilio generali habet potestatem deponendi papam hereticum Di **1** 73] 71 Ly Vg **4** opinio] oponio Bb dicencium *added* Di | quod] qn Bb | et] *omitted* Vg (*added* Vgb) **5** et[1]] *omitted* Ly eciam *added* Vc We **6** moraretur] moratur Vd | papa] qo An **8** Romanos] raciones Bb An Fi We | de] domini Vc **9** decimo secundo] 22 Fi Na Vd Di 23 An | elegerunt] elegerint An eligerunt Fi **10** autem] *omitted* Vd | moraretur] moratur Vd | papa hereticus] *omitted* Ly Na **11** episcopum] *omitted* Vd **14** diocesim] diocese An | de] ab Vc **15** purgandi] purgare Vd **17** moraretur] moratur Vc **18** haberent] haberet Vc **19** moraretur] moratur Ly Vg Vc **20** papam hereticum] *omitted* An | probatur] patet Ly

59 quod…debet] *Liber Sextus*, V, 12, 5, reg. 29, col. 1122

per exemplum de episcopis tempore beati Marcellini qui, ut legitur dis. 21 cap. *Nunc autem*, et allegatum est supra, convenerunt ad inquirendum de beato Marcellino, qui idolatraverat, quem deposuissent si eum in perfidia heresis invenissent.

CAPITULUM 74

Discipulus: Si sunt plures opiniones circa interrogacionem meam propositam, enarra.

Magister: Est una opinio quod papa hereticus, nisi sponte renunciare voluerit, a quacunque congregacione vel persona deponi non potest. Fundamentum autem istius opinionis est hoc, quod inferior superiorem suum deponere non potest. Papa autem hereticus, cum non sit iure divino papatu privatus (secundum istam opinionem), est superior omni congregacione et persona christiana. Tota enim ecclesia Dei distincta a papa est inferior papa. Ergo tota ecclesia distincta a papa non potest deponere papam qui non est iure divino depositus.

Secundum fundamentum dicte opinionis est tale. Omnes subditi simul alicuius patriarche vel metropolitani non possunt deponere talem patriarcham vel metropolitanum hereticum, si non est a iure divino depositus. Ergo omnes subditi pape non possunt papam deponere hereticum si non est de iure divino depositus.

CAPITULUM 75

Discipulus: Prima istarum opinionum, scilicet, quod papa hereticus est iure divino papatu et omni ecclesiastica dignitate privatus, ut videtur, fortiter est fundata. Secunda eciam opinio, et tercia, colorate videntur. Quarta autem in preiudicium fidei orthodoxe et favorem pape heretici videtur inducta, quia, si papa hereticus non esset iure divino papatu privatus, nec ab aliqua congregacione vel persona deponi valeret, posset papa hereticus libere, absque

---

22 convenerunt] cum venerunt Ly **23** idolatraverat] idolatraveant An | quem] omnino *added* Vc We **24** invenissent] invenisset An **1** 74] 72 Ly Vg **2** meam] *omitted* We **3** propositam] *omitted* Ly **5** persona] christiana *added* Vd | potest] debet Vc **6** autem] *omitted* Bb | quod] quia Ly Vg **7** sit] de *added* Ly **9** Dei] *omitted* Ly Vg Vc **12** dicte] predicte Vd | tale] istud Vd **14** a] de Ly *omitted* Vg | divino] Vc: *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na We **15** divino] divine An *omitted* Bb | hereticum…depositus] *omitted* Vc We **16** depositus] ergo omnes subditi pape non possunt papam hereticum deponere *added* Vd **1** 75] 73 Ly Vg **3** omni] *omitted* Ly **4** colorate] tollerari Ly colorato Bb colorata We collocate Vd **5** et] ad Ly Vgm **7** vel persona] *omitted* An Fi Na Vd Di | valeret] valeat An | papa] ipse Vd | libere] *omitted* Vg (*added* Vgm) li° An labem Vd

---

21s ut…autem] c. 7. di. 21, col. 71 **22** et…supra] 1 Dial. 6.10

timore pene temporalis vel cohibicionis humane, fidem abnegare catholicam, et cogere christianos ad sectam sarracenorum, vel iudeorum, vel aliorum infidelium acceptandam, quod horrent audire catholici et fideles. Ideo, illa opinione quarta pro nunc dimissa, volo opiniones alias quantum ad aliquid pertractari. Videtur enim quod omnes ille in hoc conveniunt, quod, si hiis diebus aliquis papa efficeretur hereticus, ipso facto esset de iure papatu privatus. Unde et de hoc quid senciant literati non differas indicare.

Magister: Verum dicis quod tres opiniones predicte tenent pro firmo quod, si papa nunc hereticam incurreret pravitatem, esset de iure papatu et omni ecclesiastica dignitate privatus. Prima enim tenet quod esset iure divino papatu privatus. Secunda et tercia tenent quod esset iure humano privatus. Pro primo istorum argutum est multipliciter supra cap. 68. Secundum probatur sic.

Concilium generale habet potestatem deponendi et dampnandi papam hereticum, sicut probatum est supra. Ergo, si sentencia vel dampnacio concilii generalis indistincte lata fuerit contra hereticos, est ad papam hereticum extendenda, quia ubi canon generalis concilii non distinguit, nec nos debemus distinguere. Sed omnes heretici, nullo excepto, sunt per generale concilium condempnati, teste generali concilio sub Innocencio Tercio celebrato, quod, ut habetur Extra, *De hereticis*, cap. *Excommunicamus*, ait: “excommunicamus itaque et anathematizamus omnem heresim, extollentem se adversus hanc sanctam, orthodoxam et catholicam fidem ,..., condempnantes hereticos universos, quibuscunque nominibus censeantur”.

Sentenciam eciam huiusmodi condempnacionis contra omnes hereticos indistincte tulit concilium Carthaginense quartum, quod, ut legitur 24 q. 3 cap. *Clericus*, ait: “clericus hereticorum aut schismaticorum tam convivia quam

8 cohibicionis] co (h) ercionis Ly Vgb We cohibitacionis Vc | catholicam et] catholicum vel Na **10** quod horrent] cum errent Na | horrent] horrerent Ly Vg We | illa] hac Na **11** quarta] *omitted* Na | aliquid] aliud Ly **12** si] in *added* Ly Vg **13** aliquis] quis Ly | hereticus] catholicus An | ipso…privatus] *omitted* Di **14** et] *omitted* Ly Vg **15** pro firmo] confirmo An **16** nunc] vere An Na | iure] divino *added* Bb An Fi Na Vd | et] eciam *added* Di **17** dignitate] et auctoritate *added* Vc We | esset] de *added* Vc We Vd | papatu] *omitted* Vc We **18** humano] humane An | Pro primo] primum Vd **19** argutum] argumentatum Ly Vgm **20** habet] licet An | et] vel An | papam] po[a]m An **21** vel] et Vc We | dampnacio] dampna[9] An **23** quia] *omitted* Ly Vg | ubi] enim *added* Ly Vgm | distinguit] disent[t] An **25** quod] Vc We: qui Ly Vg Bb An Fi Na Vd **26** habetur] legitur Na **27** itaque] *omitted* Vd **28** sanctam] Fb: *omitted* Ww | et] *omitted* Vc We |] quam superius exposuimus Fb | condempnantes] dampnantes An **30** Sentenciam] sentencia An Fi Na Vc *omitted* Bb | condempnacionis] *omitted* Ly dampnacionis Vc We **31** quod] qui An Fi Na Vc **32** clericus] quis Di | aut] ac Lg Vg a[d]

21 sicut…supra] 1 Dial. 6.72 **26–29** Extra…censeantur] X, V, 7, 13, col. 787
31–34 ut…psallendum] c. 35, C. 24, q. 3, col. 999

sodalitates evitet, equaliter. Eorum conventicula non ecclesia, sed conciliabulia sunt appellanda. Cum eis neque orandum est, neque psallendum".

Hiis eciam concordat concilium Martini pape, quod, ut habetur 1 q. 1 cap. *Non liceat*, ait: "non liceat clericis vel laicis ab hereticis eulogias accipere, quia maledicciones sunt magis quam benedicciones, neque liceat aut cum hereticis, aut schismaticis orare".

Item, concilium Africanum, ut habetur Extra, *De hereticis*, cap. *Si quis*, ait: "si quis episcopus heredes instituerit extraneos a consanguinitate sua, vel hereticos, eciam consanguineos, aut paganos pertulerit, saltem post mortem ei anathema dicatur".

Item, in eodem concilio, ut habetur eodem titulo cap. *In eos*, sic legitur: "in eos, qui catholici non sunt, eciam si consanguinei fuerint episcopi vel presbyteri nichil conferant".

Item, in concilio Laudicensi, ut habetur 1 q. 1 cap. *Non oportet*, sic scribitur: "non oportet hereticorum benedicciones accipere, quoniam maledicciones magis sunt quam benedicciones".

Ex quibus, aliisque quampluribus, colligitur quod in omnes hereticos indistincte per generalia concilia sentencie plures sunt prolate. Ergo omnia illa concilia generalia et alia sunt ad papam hereticum extendenda. Quod glossa super preallegatum capitulum *Si quis episcopus* videtur asserere manifeste, dicens: "idem iuris est in paganis quod de hereticis, et idem est de omnibus qui catholici non sunt". Cum ergo paganus non sit verus papa, nec hereticus est

---

33 sodalitates] Fb Ly Vg: societates Bb An Fi Vd | conciliabulia] Fb: concilia Ly An Na Vd Di conciliabilia Vg Bb conciliabula Vc We universalia *added* An Fi Na Vd Di **34** psallendum] Fb Ly Vg: spallendum Bb An Fi Na Vc We Vd **35** eciam] *omitted* Vd | quod] *omitted* Ly Vg | 1[1]] 7 Ly Na Vc **36** laicis] *omitted* An | eulogias] eulogia Ly exlogias An Na cologias Fi collogias Vd collegias Di id est benedicciones *added* Ly **37** aut] Fb Ly Vg: *omitted* Bb An Fi Na Vc We Vd **38** aut] cum *added* Ly Vg **39** cap…quis] Kn: *omitted* Ww **40** heredes] hereticos Di **41** eciam] vel Ly Vg *omitted* An Na | pertulerit] Fb: pretulerit Ly Vg Bb Vc We pretulatur An pretulerat Fi Na Vd | ei] Fb: eius Ww **43** eodem titulo] 2 Ly Vg Fi Na in eadem di. Vc | legitur] loquitur Ly Vg **44** si] *omitted* An | episcopi] prelati *added* Ly Vgb *gap* Vg *omitted* Vd **46** Laudicensi ut] laoduensi Ly laodicensi Vg Bb An Fi Na Vc We leodiensi Vd | Laudicensi ut] *omitted* Bb **48** magis] pocius Vd **51** Quod] eciam *added* Vd **52** capitulum] manifeste ostendit *added* Vd **53** in] Gl: de Ww | quod] Gl: et Ww | et] *omitted* Ly | idem[2]] ideo Bb | est[2]] *omitted* Ly **54** papa] et *added* Vd

---

35–38 ut…orare] c. 6, C. 1, q. 1, col. 382 **39–42** Extra…dicatur] X, V, 7, 5, col. 779 **43–45** ut…conferant] X, V, 7, 6, col. 779 **46–48** Laudicensi ut…benedicciones] c. 66, C. 1, q. 1, col. 381 **53s** dicens…sunt] Gloss to X, V, 7, 5, s.v. paganos, col. 1671

verus papa, et ita papa hereticus est papatu privatus, et per consequens sentencia divina vel humana lata est contra ipsum.

Secundo probatur eadem conclusio sic. Quicunque in heresim dampnatam labitur, eius dampnacione seipsum involvit (24 q. 1 cap. *Achacius*). Sed papa hereticus incidit in aliquam heresim per generale concilium condempnatam explicite vel implicite, quia omnis heresis est implicite vel explicite per generalia concilia condempnata. Ergo papa hereticus incidit in heresim iam dampnatam, ergo eius dampnacione involvitur, ergo per generalia concilia papa hereticus est dampnatus.

Discipulus: Secundum ista ad dampnandum papam hereticum non oporteret generale concilium convocari, quia ad dampnandum iam dampnatum non est necesse generale concilium convocari, ymmo nulla est congregacio convocanda, ex quo iam dampnatus est papa hereticus, cuius tamen oppositum videtur veritatem habere. Nam ad inquirendum de papa super crimine heresis diffamato, oportet aliquid concilium generale vel aliud convocari, exemplo illorum episcoporum qui ad inquirendum de beato Marcellino quondam idolatra convenerunt. Ergo eciam ad deponendum papam hereticum oportet concilium convocari.

Magister: Ad hoc respondetur quod papa hereticus, vel iure divino secundum primam opinionem, vel iure humano (concilii videlicet generalis) secundum alias opiniones, est dampnatus et papatu privatus, quia omni ecclesiastica dignitate est nudatus. Et ideo ad deponendum papam hereticum de iure non est necesse generale concilium vel aliud congregari. Oportet tamen in casu concilium convocari ad potenter pellendum papam hereticum de apostolica

---

55 papa[2]] *omitted* Vg **57** dampnatam] semel *added* Ly **58** labitur] et *added* Vd | involvit] includit An Na | 24] 4 Ly | 1] *omitted* Ly **59** aliquam] antiquam Ly | condempnatam] dampnatam Ly **60** implicite vel] *omitted* Ly **61** concilia] iam *added* Ly Vg | condempnata] dampnata Bb **62** ergo[1]] si *added* Ly Vg | ergo[2]] *omitted* Ly *gap* Vg **64** dampnandum] probandum Vd | oporteret] oportet Vg **65** dampnandum] dampnandam Vg heresim *added* Ly Vgm | dampnatum] Vc We: dampnatam Ly Vg Bb An Fi Na dampnata Vd **66** est] esset An | congregacio] facienda seu *added* Di **67** est] Ly Vg: *omitted* Bb An Fi Na Vc We **68** papa] heretico *added* Vc **69** aliquid] aliquod Vg Fi **70** episcoporum] *omitted* Ly Vg **73** respondetur] sic *added* Ly **74** concilii…generalis] per concilium videlicet generale Vd | videlicet] videt Bb We **75** dampnatus] dampnato An | privatus] et *added* Vd | quia] quod An Na We **76** est] *omitted* Vc We | deponendum] ponendum Bb | hereticum] Vc We: *omitted* Ly Vg Bb An Fi Na Vd **77** generale] *omitted* Ly Vg | vel aliud] Bb Vc We: *omitted* Ly Vg An Fi Na Vd | Oportet] oporteret Vc We **78** convocari] congregari Vd

---

58 24…Achacius] c. 1. C. 24, q. 1, col. 966

sede, et ad ecclesiam Dei salubriter disponandam, vel ad audiendam causam et accusacionem pape heretici, et ad pronunciandum ipsum esse hereticum. Sicut eciam episcopi convenerunt ad inquirendum de beato Marcellino, non quia fuisset dampnatus si fuisset hereticus, sed quia volebant inquirere veritatem, quem, si invenissent esse hereticum, pronunciassent eum fuisse dampnatum.

Discipulus: Est aliquod exemplum de aliquo papa heretico qui, absque convocacione novi concilii generalis pro condempnacione eius, fuit ab ecclesia habitus pro condempnato.

Magister: Exemplum ponitur de Anastasio Secundo, quem quidam clerici Romani, absque congregacione novi concilii generalis, reputavere dampnatum, et se ab eius communione laudabiliter abegerunt, ut habetur dis. 19 cap. *Anastasius*, ubi notat glossa quod clerici illi "non recesserunt ante sentenciam quia inciderat", scilicet Anastasius, "in heresim iam dampnatam". Ex quibus verbis patenter habetur quod ad dampnandum papam hereticum non est necesse concilium generale noviter congregari. Quia, quemadmodum verberans clericum, ipso facto, nulla denunciacione nova vel sentencia expectata, ymmo licet ipse solus esset conscius facti sui, excommunicacionis sentencia est ligatus, quia incidit in canonem late sentencie, ita papa hereticus, ipso facto, nulla alia expectata sentencia vel convocacione, est iure divino vel humano dampnatus.

Discipulus: Exemplum istud non videtur esse ad propositum, quia Anastasius inciderat in heresim iam dampnatam. Posset autem papa effici hereticus licet non incideret in heresim iam dampnatam.

Magister: Respondetur quod instancia ista dictum exemplum non impedit, quia omnis heresis est dampnata, ut supra secundo huius est ostensum. Et ideo,

---

79 et[1]] *omitted* Ly Vg | disponandam] disponendam Vg | et[2]] vel Vd **80** pronunciandum] Bb Vc We Vd Di: probandum Ly Vg An Fi Na | Sicut] sic Vc **81** eciam] enim Ly | quia] quin Vc **82** dampnatus…fuisset] *omitted* Bb | fuisset[2]] fusset An | inquirere] querere Vd **83** pronunciassent] pronunciasset An | eum] ipsum Ly | fuisse] esse Ly Vg **84** Est] estne Ly Vd Di *omitted* Bb | aliquod] aliud Vd Di **85** pro…eius] *omitted* Ly Vg | fuit] fuerit Ly Vg **86** habitus…condempnato] hereticus condempnatus Ly habitus condempnatus Vd | condempnato] dampnato Bb Vc We **87** Secundo] *omitted* Ly Vg An | quidam] *omitted* Ly Vg **88** congregacione] convocacione Vd | reputavere] reputabant Ly Vg | dampnatum] condempnatum Ly Vgb **89** abegerunt] abnegaverunt Di **90** ubi] ut Ly **91** quia] anastasius *added* Di | inciderat] inciderunt Gl inciderant An | scilicet Anastasius] *omitted* Di **93** Quia] *omitted* Bb **95** licet] si Ly Vg sed An **96** incidit] non dicit An **97** expectata] spectata Vc | humano] est *added* An **99** inciderat] incidit Vd **100** hereticus] hereticum An | non] Ly Vgb Vc We: iam Vg Bb An Fi Na non *added* Fi **102** supra] suppono et Vd | huius] libro Di

---

89s ut…Anastasius] c. 9, di. 19, col. 64 **90s** quod…dampnatam] Gloss to c. 9, di. 19, s.v. abegerunt, col. 87 **102** ut…ostensum] 1 Dial. 2

quicunque papa efficeretur hereticus, incideret in heresim iam dampnatam, licet possit incidere in heresim dampnatam implicite. Inter heresim autem dampnatam explicite et dampnatam implicite non est differencia ad hoc quod incidens in heresim dampnatam explicite sit dampnatus, et incidens in heresim solummodo dampnatam implicite non sit dampnatus. Sed quantum ad hoc potest esse differencia, quod incidens in heresim dampnatam explicite non solum est dampnatus, sed eciam pro dampnato est habendus. Incidens autem pertinaciter in heresim dampnatam solummodo implicite, quamvis esset dampnatus, non tamen esset pro dampnato habendus, sed ad habendum ipsum pro dampnato oporteret generale concilium congregari. Anastasius autem Secundus incidit in heresim iam dampnatam explicite, et ideo non solum fuit dampnatus, sed eciam fuit pro dampnato habendus. Est ergo exemplum ad propositum quantum ad hoc quod papa, quamtumcunque efficeretur hereticus, esset dampnatus. Non est tamen ad propositum quantum ad hoc quod sit pro dampnato habendus, nisi incidat in heresim dampnatam explicite (cuiusmodi est omnis heresis que in eisdem terminis alicui veritati Scripture Divine contradicit), vel eciam contradicit cuicunque veritati que patenter omnibus iudicio racionis utentibus sequitur ex contento vel contentis in Scriptura Divina, vel contradicit veritati que est apud omnes catholicos tanquam catholica divulgata.

103 licet…dampnatam] *omitted* Vd **105** explicite] implicite Ly Vg Vd | implicite] explicite Ly Vg Vd | non…explicite] *omitted* An | differencia] quantum *added* Vc **106** heresim[1]] iam *added* Vd | dampnatam] solummodo *added* Ly | explicite] implicite Ly | et…dampnatus] *omitted* Ly **108** dampnatam] *omitted* Ly | est dampnatus] dampnatam An **109** dampnatus] in dampnatam Fi **110** solummodo] tantummodo Vc We | quamvis esset] licet sit Vc We **111** esset] est We | habendus] unde si papa incideret in heresim dampnatam solummodo implicite, quamvis esset (Vc: licet sit) dampnatus non tamen esset pro dampnato habendus *added* Vc We **115** quamtumcunque] quamcunque Vg Bb Vc We Vd **117** cuiusmodi] huiusmodi An | omnis] *omitted* We **118** eciam] que Ly Vgb (Vg: eciam) *omitted* Vd **119** cuicunque] alicui Ly cuique Vg **120** vel[1]] ex *added* Fi Vd